

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: TAMÁSI ÁRON: *Erdélyi tánc.* ~ SZÁNTHÓ DÉNES: *Tárlat.* ~ NAGY BERTA: *Szép az élet.* ~ MAJTHÉNYI GYÖRGY: *Supi.* ~ BE-REZNAV PÁL: *Egy porlepte arckép.* ~ ZITÁS BERTALAN: *Infanteriszt Busa János.* ~ MÁLYUSZ ELEMÉR: *A vörös*

emigráció. ~ MÉSZÁROS SÁNDOR, VARGA LAJOS, BÓDÁS JÁNOS, SAJÓ SÁNDOR, M. JUHÁSZ MARGIT: *Versek.* ~ *Elvek és művek: Szent István Könyvek.* ~ *Hadrakelt emberek.* ~ *A veszedelmes szerelem.* ~ *Jancsó Benedek-Emlékkönyv.* ~ *Isten csákánya alatt.* ~ *Irgalmas szegénység.* ~ *Vergilius Aeneise.* ~ *A lelkiismeret.* ~ *Az én embereim.* ~ *Az idegen város.* ~ *Szemle: Színházi szemle.* ~ *Képzőművészeti szemle.*

1931. ÉV

OKTÓBER 1.

10. SZÁM

IX. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tiszviselőknak 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Tamási Áron: Erdélyi tánc	857	Majthényi György: Supi	877
Mészáros Sándor: Levél Ravennából. (Vers)	863	Sajó Sándor: Szerelem, gyűlölet. (Vers)	881
Szánihó Dénes: Tárlat	864	Bereznay Pál: Egy porlepte arckép	882
Varga Lajos: Falióra. (Vers)	871	Zitás Bertalan: Infanteriszt Busa Já- nos	890
Nagy Bertá: Szép az élet	872	M. Juhász Margit: Téli elégia. (Vers)	900
Bódás János: Vidám paraszt. (Vers)	876	Mályusz Elemér: A vörös emigráció	901

ELVEK ÉS MŰVEK:

Fábián István: Szent István Könyvek	905	m—i.: Berda József: Irgalmas sze- génység	909
Szinnyei Ferenc: Gyallay Domokos: Hadrakelt emberek	906	Sz. Gy.: Vergilius Aeneise	909
Rédey Tivadar: Thury Lajos: A ve- szedelmes szerelem	906	F. I.: Paul Bourget: A lelkiismeret	909
Sz. Gy.: Jancsó Benedek-Emlékkönyv	908	László István: Nyáry Andor: Az én embereim	910
(i—gy.): Agyagfalvi Hegyi István: Isten csákánya alatt	908	Török Sándor: Az idegen város	910

SZEMLE:

Rédey Tivadar: Színházi szemle ...	911	Genthon István: Képzőműv. szemle	915
------------------------------------	-----	----------------------------------	-----

T. Előfizetőinkhez!

A NAPKELET jelen számához postatakarékpénztári befizetlappal mellékelünk s nagyon kérjük t. Előfizetőinket, hogy az október elsejével kezdődő negyedévi megújítás iránt intézkedni szíveskedjenek.

A kiadóhivatal.

ERDÉLYI TÁNC.

I.

AZSIDÓNAK jólmenő szállítási vállalata van a főtéren. «Hercules» a firmája. Két hatalmas vasszekere van s egy hurcolkodáshoz szükséges hámbárszekere. S hozzá nyolc lova, hogy örökké legyen egy pár, amelyik pihenjen. Az irodában három tisztviselő dolgozik s egy gépirókisasszony, künn a forgalomban pedig három kocsis és három emelő ember.

Az egyik emelő s éppen az, amelyik legjobban emelt, sérvet kapott tegnapelőtt. El kellett bocsátani rögtön s a következő nap hirdetni új ember után.

Reggel van.

A kémények gyúrnak a füstöt. A vonatok zakatolnak, némelyik füttyül is. A terménypiac nyüzsög, mint a boly és morajlik, mint a vulkán. A szolgáltók dinnyét és mindenféle főzeléket cipelnek, mint a mesebeli hangyák. Az inasok csintalanul öntözik a járdát, melyen sok fiatal leány és táskás ember aprít.

Csörögnek és zúgnak a redők. Olyan, mint az üzleti mennydörgés.

A «Hercules»-nél ma is megelőzték nyitásban a többiekét. Az ajtó tárva van. Ilyenkor nyáron sohasem teszik be, csak zivatar idején.

Alig telik belé tíz perc, egy fiatalember különös figyelemmel vizsgálja a firmát. Vékony és fiatal. Amolyan falusi termék, aki ruházkodásával és mindenével városinak akarja mutatni magát. A cégfeliratot is sokáig betűzi. Végre elszánja magát és bemegy.

— Jó reggelt! — köszön románul. — Itt van a főnök úr?

A könyvelő keservesen töri neki a nyelvet:

— Mindjárt jön. Maga mit akar?

A ficsúr egy lepedőujtságot húz a zsebéből elő, sokáig kotorász benne, majd odabök az ujjával egy hirdetésre és így szól:

— Itt van!

A könyvelő beviszi a főnök szobájába, leülteti egy feketevásznas dívánra és otthagyja nyomban. A fiú sandítva néz utána, majd a szobát kezdi szemügyre venni. Lapulva jár a széme. Szorong és gyanúval van teli. Fél, mint a fene, de nem meri magának bevallani. Mindent megnez, de keveset lát. Legjobban a földgömb tetszik neki, amelyik ott uralkodik a zsidó asztalán. Szeretné egy kicsit megfogni, egy cseppet meg is forgatni, de nem meri. Félig feláll és úgy kukucskálja. A mozdulat bátrabbá teszi és egészen odamegy. Szemléli, csodálkozik és gondolkozik.

Eszébe jut, hogy otthon is volt egy ilyen az iskolában s azon rajta volt Bukarest is! A tanító úr mindig megmutatta, valahányszor elforgatta nekik.

— Románia fővárosa Bukarest . . . — mondja és mondja ismét.

Betegesen kínozza a kíváncsiság, hogy vajjon ezen is rajta van-e? Végre elszánja magát, körülnéz és forgatni kezdi. Kigyúl az arca, az ujjaiiban tüzet érez és úgy keresi. Végre megtalálja, röhög egyet örömben és visszaül.

Most nem úgy ül, mint azelőtt.

Bátrabban, otthonosan, nyílt tekintettel.

Kotorja a zsebeit, hogy rágyújtson, de nem talál cigarettát. Feláll és megnézi az asztalon. És az asztalon van. Egy egész dobozzal. Alig hiányzik néhány. Kivesz hármat, kettőt a zsebébe tesz, a harmadikra rágyújt.

Boldogan füstöl és nótát szeretne csinálni abból, hogy rajta van Bukarest minden földgömbön. De a könyvelő megzavarja. Egy székelylegényt hoz be, leülteti melléje és elmegy.

A legényen harisnya van, bakancs, fekete mellény és fehér gyolcsing. Kalapját a térdén tartja és úgy ül tisztán és nyugodtan, mint a templomban. Nem a szobát nézi és nem a földgömböt, hanem a végtelenséget. A szomszédja barátságtalanul figyel egy ideig, aztán odaszól neki valamit a maga nyelvén. A legény ránéz és úgy int neki a fejével, mint egy sündisznónak. A másik veresen gázol rá a szavakkal és bő, pattogó áradattal beszél. A legény engedi egy jó darabig, majd odateszi a ficsúr térdére a tenyerét és barátságosan megkérdezi :

— Suszter?

— A nagyapádok van suszter! — feleli a másik magyarul és hozzáfűzi : — Maga nem tudja románt?

— Miféle románt?

— Hát beszélni románt!

— Most tanolok, nem lássa!

— Hogy maga most tanolja?

— Elég rosszul.

— S mért tanolja meg rosszul?

— Azétt, mert maga rosszul taniccsa az embert.

A ficsúr elgondolkozik, majd oktató szándékkal újra kezdi :

— Tudja hol maga van most?

— Itt vagyok az irodában.

— S hát akkor?

— Mit s hát akkor? — csodálkozik a legény.

— Hol megvan az iroda, azt akarja én tudni!

— Itte ehejt az Isten földjin.

A ficsúr fölugrik és úgy magyaráz :

— Hát tudja, hol megvan maga? S hát tudja, hol megvan ez az iroda is?

— Hol?

— Romániában!

— Üljön le ide Romániába! — feleli a legény, de a ficsúr nem fogad szót, hanem odamegy a földgömbhöz és forgatni kezdi. Elforgatja egyszer, elforgatja kétszer. Aztán sebesebbre veszi a tempót és nem találja izgalmában sehogy sem Bukarestet. Már úgy pergeti, mint a dühös macska a gomolyát. Sziszeg és úgy látszik, hogy mingyárt felkapja és a falhoz csapja, de akkor belép a zsidó és rászól:

— Mit játszik kérem azzal az izével?

— Az irodát keresi rajta! — mondja nevetve a legény.

Szép barna ember a zsidó. Tiszta és módos öltözetű. Nyugodtan mutatja a ficsúrnak a helyet:

Tessék leülni — kérem!

A fiú leül és várnak.

A zsidó odaül az íróasztalhoz, papírt tesz maga elé és ceruzát vesz a kezébe.

— Rengeteg munkanélküli van — mondja — s az üzlet is rosszul megy mostanában, de én szeretem, ha minél több embernek adhatok kenyeret.

Úgy beszél velük, mint az úriemberekkel. Nem azért, mintha a jelentkezőket méltónak találná erre, hanem azért, mert évek alatt rájött, hogy az üzletnek sokat használ a finom beszéd. A nehéz emelő mesterséget rakodó hivatalnak nevezi és elmondja, hogy milyen kényelmes az egész, állandóan jön-megy az ember, szabad levegőn van, néha labdázik egy-egy kis csomaggal, de legtöbbször ül a szekéren és cigaretta- tázva nézi a nehezen gyaloglókat. Aztán rátér az adatok felvételére és megkérdi először a ficsúrt:

— Magát hogy hívják kérem?

— Gyorgye Muntyan.

— Román, úgy-e kérem?

— Az vagyom.

— Jó, az nagyon jó — feleli a zsidó, azzal odamegy hozzá, megtapogatja a karjait, nagyon vékonynak találja és így szól: — Tyűh, be erős fiú lehet maga!

— Mindenkit megverem! — mondja Gyorgye és ropogtatja gyenge karjait.

A zsidó nevet és a legénynek is megfogja a karját, amelyik olyan kemény és izmos, mint az acél.

— Na, ez is elég jó — jelenti ki és megkérdi: — Hát magát hogy hívják, barátom?

— Szabó Mátyásnak, szolgálatjára.

A zsidónak tetszik a legény. Százszor jobbnak tartja, mint Gyorgyét. Azonban nem mondja ezt szóval. Általában semmi olyant nem mond, amiből kitűnnék, hogy Gyorgyét ki akarja dobni, Mátyást pedig fel akarja fogadni. Pedig ezt rögtön elhatározta, mihelyt megfogdosta a

karjaikat. Tudja és a saját bőrén is nem egyszer tapasztalta, hogy idegesen érzékenyek a románok. Együttesen és külön-külön egyaránt. Különösen ha állásról vagy pénzszerzési lehetőségről van szó. A hatalom érzése bódulttá tette, szerelmesek lettek önmagukba. Övék az ország és a hatalom s ezen az alapon ők tehetségesebbek, erősebbek és mindenre alkalmasabbak, mint teszem fel egy magyar. S ha valaki nem ennek megfelelően merészel gondolkozni vagy cselekedni: az hálátlan kutya vagy arcátlan ellenség!

A zsidó nem akar ilyen lenni, hanem inkább taktikázik. Kiveszi tőlük a lakásuk címét; megígéri, hogy majd értesíteni fogja őket, azután pedig elbocsátja.

A két fiú lekonyyadva megy kifelé. Maga a zsidó is nyomon követi őket, mint egy illedelmes házigazda. Forgatja a fejét és jár a szeme. Észrevétlenül úgy csinálja, hogy Mátyás néhány lépéssel visszább maradjon. Akkor megfogja a karját és odasúgja neki:

— Maga jöjjön vissza! Egy félóra múlva! Egyedül!

Gyorgye észreveszi a suspust, visszafordul és rajtaütésszerűen nézi őket. A zsidó odamegy hozzá és hogy sértődés ne legyen, neki is súg valamit. Azt hiszi, hogy ezzel megteremtette a tökéletes összhangot. Pedig az ügy felhői csak odakünn kezdenek igazában mutatkozni, mert Gyorgye a «Hercules»-tól néhány lépésre megáll és olyan alattomos feszültséggel néz, ahogy magyar ember nem tud.

— Finom úr vala... — jegyzi meg huncutkásan Mátyás.

Gyorgye megfogja a jobbkezevel a saját balkarját és gyorsan végigtapogatja. Aztán a Mátyásét fogja meg és azt is megtapasztalja. Érti a nagy különbséget és egyszerre kirobban:

— Disznaság! Magát angazsálta, evvel a karjával! Nekem ne hazudja!

A járókelők figyelmesek lesznek. Némelyik megáll és figyeli őket.

Mátyás megfogja Gyorgyét és barátságosan húzza tovafelé. Közben mindenféle jó szóval csillapítja. Bemennek egy mellékutcába, ott megmegállnak és osztják a szót. Végre kivallja Mátyás az igazat, csakhogy nyugta legyen.

— Na, ezt akarta én tudni!... — ereszti ki a melléből Gyorgye a nagy lapos követ és ebben a pillanatban átváltja magát: nem szúrja, nem kaparja és nem kapálja többé Mátyást, hanem jóbarátnak mutatja magát és meghívja estére maguk közé a táncba. Mátyás a meghívást örömmel elfogadja, majd parolát csapnak.

Az egyik erre megy, a másik arra.

A levegő fülledt.

II.

Egészen a külváros szélén, a szőlőhegyek benyújtott nyelvehegyén van egy alkalmas kert. Még ezelőtt tizenhárom esztendővel a «Jó lélek»-hez volt címezve. Az egyik félszerzetes papi rendünké volt, mely a köz

megelégedésére tanított, a saját megelégedésére pedig jól élt. Szőlők is tartoztak a kerthez, amelyben nemcsak a jó lélek, hanem a jó test is pompásan érezte magát.

Nyári időben, délutánonként, örökké kijártak ide a tisztelendő férfiak. Először falatoztak, aztán iddógáltak, a többi idejüket pedig termékeny beszélgetésekkel töltötték.

Csendes, túlzásnélküli szép élet folyt a «Jó lélek»-ben.

Aztán úgy járt ez is, mint annyi sok más vagyunk és nyugalomunknak más kiszépitett kertjei: elvétellett.

A szőlőföldeket darabokra szaggatták és felosztották. A kedves gyümölcsstövek eltűntek s már a venyigék is földdé lettek. Maga a kert mindegyre rongyosodik és így éli napjait. Konokul és duzzogva fekszik, és semmiképpen nem igyekszik ápolni önmagát, mert a régi világban megszokta, hogy más ápolja őt.

A «Jó lélek» cégére sincs már rajta, hanem «Gredina Motilor»-nak hívják, vagyis mócok kertjének.

Keményen, kurucosan hangzik.

Pedig csendes, nyugalom után epedő este van. A környék fáradtan ül: teste tollas a gondoktól és reménységének a lyukai be vannak tömve. Sem kutya nem ugat, sem béka nem kuruttyol. S dugába dőlt még az a régi jó szokás is, hogy a bagoly jelezze a halált.

Még jó, hogy itt van ez a «Mócok kertje», mert különben semmi sem cáfolná meg ezt a sivár telepet. Ez azonban nemcsak megcáfolja, hanem ki is húzza a végelgyengülés gyanújából. Már a bejáratnál két agyondíszített lámpa ég. A színes papírok léhán szorongatják és terelik a fényt, mely inkább az estéli pillancsokat gabajítja, mint világít. A kaputól jobbra és balra napraforgók lesnek ki a kerítés felett az útra. Nagy lapos és aranyos arccal azon mulatnak a gyér világosságban, hogy nem meri senki ellopni őket.

Az igazi móka azonban odabent van, a kertben, jó messzire az úttól. Különös épületforma terpeszkedik itt kivilágítva. Akkoraszerű, mint a legnagyobb vízihajó. Csak alapzata van és teteje, oldala nincs. Olyan dolog ez, amit megépíteni könnyebb vala, mint leírni mostan. A földön hatalmas gerendák feküsznek s ezeken nyugszik odaszegezve a deszkapadló. Kereken sugárabb gerendák merednek fel azon, s ezek tartják mint valami óriási baldachint a zsendelytetőt.

Táncra pompás.

A padló kedélyességre hajlamos, mert együtt szól és együtt hajlik a táncosokkal. A kedv nagyobb vihara mellett az egész tákolmány félrevágja a kalapját és csintalanul bólogat, mint egy részeg óriás.

Tele van virágokkal és nemzetiszínű szalagokkal.

A legények és a leányok is tele vannak.

Bugyborékol a vér.

És forr a bosszú.

Mert ott ül Gyorgye egy kerti fa alatt és ott ülnek a cimborái is,

valami öten. Bort isznak és Gyorgye bő szóval tartja őket. Színesen és nagyokat csavarva adja elő nekik mindazt, ami a zsidónál történt. Felszítja őket és kitűzi a tervet, mint a zászlót: el kell ejteni Mátyást, hogy ne foglalhassa el rakodó hivatalát.

Előírja a módot is rá.

Aztán felállnak mind a hatan és elindulnak a táncforgatagba. Ott kering Mátyás egy feketeszemű lánnyal. Kacagva bűzölik egymást és úgy lejtik a táncot. Gyorgye veszi elsőnek észre. Mingyárt odaküldi az egyik legényt, hogy vegye el Mátyástól a lányt. Az odamegy és el is veszi tőle.

Röhögnek alattomban rajta.

Mátyás ott áll egy ideig a forgatagban, aztán kinéz egy másik szemrevaló fátát és táncra perdül azzal. Alig melegeedik hozzá, jön megint egy legény és ezt is elveszi tőle.

Ismét választ a szépjiből egyet, de megint jön egy legény és elveszi tőle.

A negyediket is elveszik.

Az ötödiket ugyancsak.

Mátyás még mindig gyanúnélküli és tisztahitű, mint a barom. Azzal magyarázza az egészet, hogy a legszebbeket választotta, akikkel mindenki táncolni szeretne. Körülnéz és kiválaszt egyet a petrezselymek közül, mert nagyon benne van már az indulatában a tánc.

Alig szoknak azonban össze, elveszik ezt is.

— Úgy szedik, mint a szilvát . . . — mondja és hátrább löki a fején a kalapját. A szemét összehúzza, vizsgálódik és pergeti a fejében a dolgot. Egyszerre felpercen valami benne és sejteni kezdi a világosságot, mint a madár.

Végző próbára szánja magát: nekiindul és egy kifestett satafát kér fel a táncra. Borsós vérral és magasra szökött kedvvel kezdi forgatni a gyatra személyt. Verik a szelet és vágják az utat. De a fél termet sem szelik által, vállon fogja egy legény és kéri a nőt. Mátyás kedvesen megáll, szembeállítja őket, a karjaikat egymás nyakába rakja és összeüti, mint a rezes tányért.

— Hopp, egy légy! — mondja felnevetve és beletaszítja őket a forgatagba. A legény rögtön visszapattan és elkiáltja magát:

— Disznó magyar!

Nem mer ütni, csak ordít, mint a sakál:

— Gyorgye! Gyorgye!

Gyorgye előugrik leshelyéről, mint a kopó. Visítja a felgyülemlett haragot, odatör és egyszerre két kézzel akar ütni. No de Mátyás is megragadja őt jobbkezeivel vállban s baljával ülepen s felemeli s belédobja a táncosok közé, mint a bozótba.

A gátat kivágja zúgva az ár és ráömlenek Mátyásra valahányan. Kavarognak, tombolnak, ordítanak.

Mátyás megfeszül helyben és úgy küzd, mint a vadkan. Két karjá-

val agyarak módjára szabja őket. Kettőt egészen a mennyezettartó gerendáig kirepít, hogy azok nyöszörögve másznak a zónából kifelé. Végre azonban lábonragadják és kidöntik, mint a gyönyörű kapuzábét. Diadalordítás hangzik és ráomlanak a földre. Egyszerre valahányan a nyaka után túrnak.

Rendőrök rohannak és rájuk törnek. Botjaikkal döngetik a rakást, majd hányni kezdik félre őket, mint a kévét a gazda.

Végre kiássák Mátyást, felemelik és nézik.

— No, e nehéz rakodó hivatal vót! — dörgöli a homlokát Mátyás, de már taszítják és lökik a rendőrök ki a színről. A kijáratig pofozzák és rúgják.

Aztán kidobják a kapun és elkezdődik újra a tánc.

Buján tenyésznek egész éjjel, majd meglepi őket a reggel.

Az Isten felereszti a napot, de hiába ragyogtatja bármekkora fényel, mert a hatalomnak nincsen szeme.

Tamási Áron.

LEVÉL RAVENNÁBÓL.

*Mért nem jelelsz? Nem a kárhozat pokla,
Új élet lesz, hol a mult véget ér.
Nézd az utat: mennyi bús asszonylépés,
Itt nincsen sár, a Dante-út fehér.*

*Haza megyünk. A vérző álom-máglyák
Leégtek mind. Kis amphora lobog
A szív helyén, benne egy késő hajnal
Bús éjéért most gyűjt áldozatot.*

*Még él a vád, eskük Maremma-mérge
Lelkedbe mar, de vissza nem oroz,
A hét bűnök zord körén, vak parancsán
Kéért az út s csókHzapor záporoz.*

*Ó, mennyi szomj! A vén Arno virányán
Új virág lesz. A mult messze zenél,
Az Inferno, az éji lángviharzás,
A két galamb, a megvert szenvedély.*

*Sokat sírsz-e? Hamvadó Dante-sors ez,
S te, Beatrix, a drága messze jel —
(Két nagy szeme, mint két nagy bolygó árnya
Felém suhan, hallgat és nem felel).*

Mészáros Sándor.

TÁRLAT.

I.

Kiállítási terem. Csak egy fal látszik, pár képpel. Középen nagy arányban «Gágogó libák a tarlón» c. kép. Balról «Szökőkút», jobbról «Belvárosi táj», oldalt pár plüssülés. Szereplők: A festő (lelkes fiatalember, festőnek öltözve). — Irénke (buta édes kis leány). — A múzeumőr (fürgő, szakállas, öreg bácsi). — A kritikus (fekete pápaszemes, közzvényes úr, közvetlenül a végelgyengülés előtt). — Kraszlhuber úr (nyugalomba vonult jellemes vaskereskedő). — Szerén (felesége, terebélyes, kitűnő háziasszony, punktrollert használ). — Pistike. — Huberbauer úr (művészkalapos, hadvezérszakállas fényképész). — Jenő (anarchista külsejű röföségéd, illetve röföségéd külsejű anarchista). — Angela (diákleány, csontkeretes pápaszemmekkel és tuberkulózissal). — Böske és Laci (jól öltözött aranyos szerelmeseik).

FESTŐ : . . . mert mit tudja maga, Irénke, hogy mi a művészet és pláne, hogy mi például az impresszionizmus! Na, úgy-e, hogy nem tudja. Hát nézze például ezt a képet, illetve ezt a műalkotást. A múlt nyáron festettem Dorozsma mellett. «Gágogó libák a tarlón!» Hát nézze, hogy azok a libák mennyire libák! Hogy az a tarló mennyire tarló és figyelj, hogy gágognak? Ez a szélső például így tesz: Gá-ágá-á . . . a mellette levő viszont így: gi-gá-gi! Úgy-e, ez tisztán megállapítható a csőrállásról?

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem.

FESTŐ : De persze azért nem szabad azt hinnie, hogy ez naturalizmus! Dehogy! Kikérem magamnak, Irénke! Ez szintizta impresszionizmus, mert a libák alapjában véve mégsem úgy tartják a csőrüket, mikor azt mondják, hogy gi-gá-gi, mint ahogy a vásznon megfestettem, nem, ez csak a levegőn, az atmoszférán, a légnyomáson, az északnyugati depresszió át kelti azt az impressziót, hogy . . . de érti Irénke?

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem.

FESTŐ : Tudniillik azt sem csodálnám, ha nem érténé, hiszen «a stílusnak csupán a legnagyobb mesterei vitték odáig, hogy meg ne értsék őket», mondta Wilde Oszkár. Különben is a vonalak koordinációja, a színek akusztikája bizonyos analitikus-optikai módon van megoldva. Ez, Irénke, nem a Courbet impresszionizmusa, ez, Irénke, nem a Monet impresszionizmusa, hanem ez igenis (*magára mutat*) Pásztory-Privaltsek Gyula egyéni zamatú művészete. Igen, Irénke, én korszakot fogok alkotni, sőt jövő héten talán a felöltömet is kiváltom a zálogházból. A Déli Hírlap két sort írt rólam. Dr. B. jelzéssel a Magyar Urilányok Kislapja pedig közölte a «Gágogó libákat a tarlón», mégpedig az ötödik oldalon. Én vagyok az új generáció reménysége, ez volt a Magyar Urilányok Kislapjában. A reménység vagyok én! A jövő!

Érti Irénke? Az egész társadalmat megmozgatja az én irányom és ez a kép. Ó művészet, ó festőművészet, ó impresszionista festőművészet! Most gyerünk az expresszionista terembe, megmutatom annak a hülye Jónási-Jánosovicsnak a mázelmányát, hadd röhögjek megint egyet! Szent művészet, ihletettsé, zsenialitás, ami bennem ég! Érti-e Irénke?

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem. *(Mindkettő el.)*

II.

KRASZLHUBER *(a családjával bevonul)*. Na, megérkeztünk. Ül le, Szeréna.

SZERÉN *(karjain cekker, virág, gyerekjátékok)*. Mára jó itt a levegő.

KRASZLHUBER : Igen. Kellemes. Pistike, menj játszani. Menj a szökőkúthoz. *(Pistike a szökőkúthoz megy játszani.)*

SZERÉN : Szent Isten, otthon hagytam a kést! Hogy vágjuk fel a libacombot?

KRASZLHUBER : Nem baj, fiam, itt a bicskám. *(Kipakolnak sok ételt.)* Te Szerén, hallottad, hogy a Patakiné most kivel van együtt?

SZERÉN : Na?

KRASZLHUBER *(hozzáhajol, súg)*.

SZERÉN : Pszt, jönnek! *(Fütyörészés hallatszik, bejön Huberbauer nagy fényképező masinával.)*

HUBERBAUER : Nini, Kraszlhuber!

KRASZLHUBER : Jó napot, Huberbauer! Hát maga mit keres itt, ahol a madár se repül?

HUBERBAUER : Én itt szoktam dolgozni mostanában.

KRASZLHUBER : Hát a műterem?

HUBERBAUER : Feloszlattam. Rosszul ment. Tudja, én már nem vagyok fiatal ember, nem tudok a konkurenciával megbirkózni. Azok a moderneskedők tönkre teszik az embert...

KRASZLHUBER : Persze, persze.

HUBERBAUER : No, de azért az öreg embernek is van még esze. Kitaláltam ezt az üzletágot.

KRASZLHUBER : Mi ez?

HUBERBAUER : Hát nézze, akik erre járnak, azokat lefényképezem egy-egy híres kép mellett, ők aztán elküldik az ismerősöknek. Hat képeslap két pengő. Megéri, nem? «Én és a Rembrandt.» «Vagy Mona Liza és a családom.» Nem jó?

KRASZLHUBER : Kitűnő.

HUBERBAUER : Vagy egy szép tájképbe belefotografálok őket. Becsület szavamra úgy néz ki, mintha ott jártak volna! Képzelve el: Kraszlhuber és a családja, háttérben a Jungfrau. Kraszlhuberék a hullámzó Balaton tetején. Nem jó? És az egész csak két pengő!

KRASZLHUBER : Remek. És megy a dolog?

HUBERBAUER : Menne, menne, mert aki idejön, az mind lefotogra-

fáltatja magát; csak az a baj, hogy senkise jön ide. Hát maguk mit keresnek itt? Csak nem a képeket nézik?

KRASZLHUBER: Mink? Dehogy! Üdülünk.

HUBERBAUER: Itt? Hogy-hogy?

KRASZLHUBER: Ja, ez meg az én találmányom. Nézze, én se tudok lépést tartani a fiatal generációval. A fiatal generáció, a moderneskedők, azok sok pénzt keresnek, azokban van vállalkozó szellem, utazhatnak Osztendébe, Tahiba, vagy más világfürdőbe. Én nem. De viszont nekem, meg a családomnak szintén van szükségünk egy kis üdülésre. Hát ide járunk.

HUBERBAUER (*körülnéz*). Hol itt az üdülés?

KRASZLHUBER: Hát maga nem lát? Huberbauer! Nézzen körül, nézze ezt a remek tájat itten a kacsákkal az erdőben. Nézze azt a ragyogó napsütést. A levegőben pacsirták és szúnyogok vannak és a fű fölött édes illat száll.

HUBERBAUER: Honnan tudja?

KRASZLHUBER: No hallja? Oda van festve. Vagy nézze a szökőkutat. Hogy csobog, hogy bugyborékol! És az a gyönyörű villa a háta megett! Mondja, nem remek hely ez a Pistikének? Hát az a tavasz, az a verőfény?

HUBERBAUER: Kraszlhuber, maga egy poéta!

KRASZLHUBER: Ja, mit meg nem tesz az ember a családjáért! Nézze, mi itt lakunk a Wesselényi-utcában, mit beszéljek, maga tudja, mi az a Wesselényi-utca. Az, hogy bűdös, poros, lármás, az semmi. De egy csöpp illúzió nincs abban az utcában. Egy csöpp zöld! Az ember idegei tönkre mennek. Hát eljárnak ide. Itt csönd van, itt remek tájakat látni, hétköznap nincs belépti díj, csak a villamost kell megfizetni, a Király-utcától szakasz. Az ember ide kirándul, nem fázik meg, nem lesz piszkos a ruhája, nem kell a hordárokkal veszekedni és a leggyönyörűbb tájakat nézi.

HUBERBAUER: Na és meddig szoktak itt ülni?

KRASZLHUBER: Nem egyformán, mondjuk egy félórát. Innen átsétálunk a tizenötös terembe, ott van egy jó vizesés. Aztán hazamenés előtt még egy kicsit leülünk a huszonhetesben, a «Naplemente a Bakonyban» című kép előtt. Aztán hazasétálunk. Hát nem jó?

HUBERBAUER: Jó? tudja mit? Majdnem jobb, mint az én találmányom!

SZERÉN: Nézd, apukám, Pistike megint elment a szökőkúttól, szólj rá! (*Pistike ugyan átment a Belvárosi tájképhez.*)

KRASZLHUBER: Pisti! Hogy mersz a városba menni? Mi? Mit szólsz, ha elüt az autó, vagy bevisz a rendőr? Mars vissza a szökőkúthoz! (*Huberbauerhez, dagadó apai büszkeséggel.*) Tudja, milyen bátor gyerek? Legjobban szeret a nyolcas teremben lenni.

HUBERBAUER: Mi van ott?

KRASZLHUBER: A nagy nőstény berberoroszlán, akvarell.

HUBERBAUER : Mondja, Kraszlhuber, nem akarna a családjáról egy szép képet? Magának egyötvenért megcsinálom.

KRASZLHUBER : Na, Szerén?

SZERÉN : Én nem bánom, de ne itt . . .

HUBERBAUER : Micsoda beszéd az? Persze, hogy nem itt, csak nem fogom magukat egy ilyen vacak vidéki képbe belefotografálni! Gyerünk a Niagarához!

SZERÉN : Jaj, most cipeljem ezt a sok mindent a Niagarához, a cekkert, a virágot . . .

KRASZLHUBER : Úgy-e mondtam, minek az a virág, ha úgyis faluba megyünk. Csapd le, majd veszek másikat, ha nagyon kell. *(Leccsapják a virágot a kép alá.)*

SZERÉN : Édes Huberbauer, úgy állítsa be a Niagarát, hogy a baloldalamon legyen, mert nekem szebb a bal profilom.

KRASZLHUBER : Na, gyerünk a Niagarához. Mit meg nem tesz az ember a családjáért. *(Mindnyájan el.)*

III.

(Másik oldalon Jenő és Angela be.)

JENŐ *(körülnéz)*: Igen, ez az a hely.

ANGELA : Melyik hely?

JENŐ : Tavaszi tárlat, impresszionista terem.

ANGELA : Na, most már igazán elmondhatná, hogy mióta érdeklődik maga a képzőművészetek iránt. Eddig ugyanis azt hittem, hogy csak a szocializmus, kommunizmus, anarchizmus és nihilizmus érdekli.

JENŐ : Eltalálta, Angela, csak ez. Eztán is csak ez, különös tekintettel a nihilizmusra. A Nihil!

ANGELA : Úgy szeretlek, mikor ilyen fanatikusan beszélsz!

JENŐ : Tudd meg hát, Angela, nem a piktúra, hanem a halál termében jársz most. Nézz körül, ez az utolsó tájkép, amit életedben láatsz. Ez a ronda burzsoá csendélet, ezek a jól táplált undok háziállatok.

ANGELA : Jenő, hát igazán, hát azért hoztál ide?

JENŐ : Azért.

ANGELA : Hogy meghaljunk?

JENŐ : Hogy átadjuk magunkat a szent Semminek. Hogy végrehajtsuk vágyva-vágyott tervünket. Hogy utólérjen bennünket a huszadik század szerelmeseinek fátuma : nem élhetünk együtt, hát meghalunk együtt. Ó Angela! Nézz utoljára reám! Nem tudtuk elérni kívánságaink Csimborasszóját : A közös háztartást egy padlásszobában . . . s pár perc múlva a lét küszöbén túl egyesülünk egymással örökre. Szent perc, mikor végre közös elhatározással jobblétre szenderülhetünk.

ANGELA : Szépen beszélsz, Jenő. Ha nem volna olyan szép dolog az öngyilkosság és a riport a lapok harmadik oldalán kéthasábos címmel és fényképpel, azt mondanám : beszélj még egy darab ideig.

JENŐ : A halál hív, Angela, kövessük szavát.

ANGELA : De mondd, Jenő, miért itt a képtárban?

JENŐ : Hallodd, hát van ennél ideálisabb hely? Csendes, tiszta, nyugodt, egy lélek se jár erre. Biztos, hogy az öngyilkosság után még egy órával se fedezik fel a tetemünket. Lesz időnk nyugodtan kilehelni a lelket.

ANGELA : Mégis, nem lett volna jobb a Hűvösvölgy?

JENŐ : Ugyan, fiam, Hűvösvölgy! Minden facér bankhivatalnok ott dobja el magától a rongyos földi létet. Tudod, hogy nem szeretem a tömeghelyeket és pláne ilyen nedves időben. Itt ellenben az ember nyugodtan készülődhet. Én szinte csodálom, hogy még senki se fedezte fel a képkiállítást, mint az öngyilkosjelöltek paradicsomát. Direkt nekünk találták ki!

ANGELA : Igazad van, hát haljunk meg.

JENŐ : Hol a búcsúlevél?

ANGELA : Itt, nesze.

JENŐ (*felolvassa*): «Életünk legszebb percét töltöttük itt, mely után több perc nem is jön. Közös elhatározással. Jenő, Angela. István-út 42.» Azt hiszem, jó lesz. Egyszerű és hatásos. Hova tegyük?

ANGELA (*körülnéz*): Tedd be oda a képrámába.

JENŐ : Jó. (*Betesz a gágogó libákhoz.*) No, add ide a sztrichnint.

ANGELA (*keres*): Te jó Isten! Otthon felejtettem a sztrichnint.

JENŐ : Jaj, de szórakozott vagy, fiacskám. Nem tudom min jár az eszed, mikor a halál tornácán állasz. Még jó, hogy nálam van a revolver.

ANGELA : Hála Istennek. Te lősz előbb?

JENŐ : Természetesen. Az ember előre engedi a hölgyeket. Különben is te nem tudsz célozni. Hova akarod, fiam?

ANGELA : Ölelj át és a szívembe.

JENŐ : Milyen jó neked, hogy te hamarabb átérsz, de megvársz odaát, úgy-e?

ANGELA (*csodálkozva*): A nihilben?

JENŐ : Ja igaz . . . , de hátha mégis van ott valami . . .

ANGELA : Hát persze hogy várlak, csacsikám.

JENŐ : Hát csókolj meg és aztán lövök.

ANGELA : Várj, forduljunk így, hátha keresztül megy rajtam a golyó. Kár volna azért a szép falért, inkább a képre menjen.

JENŐ : Igazad van, fiam.

ANGELA : Hát lőjj. Elég púderos vagyok?

JENŐ : Igen. Egy, kettő, három . . . (*köhögés hallatszik*).

ANGELA : Mi az?

JENŐ : A kutyafáját, jönnek. Gyere, átmegyünk a kubista terembe.

ANGELA : Disznóság, itt se lehet nyugodtan meghalni. Mondtam, hogy jobb lett volna a Hűvösvölgy. (*Mindkettő el.*)

IV.

(Múzeumőr és Kritikus be, mind a kettő nagyon kehesen beszél.)

ŐR : Jaj, nagyságos úr, de jó, hogy már betetszett jönni, egész üres volt már a képtár a nagyságos úr nélkül.

KRITIKUS : Hát bizony, János bácsi, én is örülök, hogy alábbhagyott az az istenverte köszvény. Élni se hagyja az embert.

ŐR : Pedig de sokan keresték a nagyságos urat, pláne az a rengeteg fiatal mitugrálsz piktor, akiket rászabadítottak a képtárra, folyton azt kérdezte : Mikor jön el dr. Bátai a Déli Hirlaptól? Mert nagyon akartak volna a nagyságos úr körül legyeskedni, mikor a kritikai körúton tetszett volna lenni.

KRITIKUS : De becsaptuk őket, mi?

ŐR : Be ám ! Tyhú, ha tudták volna, hogy a nagyságos úr oda-haza sót rak a lábára, az öreg János bácsi meg beküldi a kritikát a nagyságos úrnak, mert tetszik tudni, ez a sok fiatal mind azt hiszi, hogy csak az ért a festészethez, aki csinálja ! Ugyan ! Többet értek én hozzá, mint akár a Rafael nagyságos úr.

KRITIKUS : Melyik Rafael?

ŐR : Hát aki a Madonna della Sediát pingálta Taljánországba.

KRITIKUS : Hát persze, persze, hisz azért is bíztam meg magát a kritikával, János bácsi, mert tudom, hogy maga ért hozzá, meg tisztességes is.

ŐR : Hát, kérem ! Ilyen közállással, mint az enyém, összeférhetetlen volna a tisztességtelenség.

KRITIKUS : Mert tudja, János bácsi, a dolog így áll : Én először sportújságíró voltam. Én írtam kritikát a futball mérkőzésekről.

ŐR : Már minthogy a lapdarúgódzást tetszik érteni?

KRITIKUS : Azt. De kivénültem belőle, János bácsi, elromlottak a lábaim, pedig ahhoz sok fürgeség kell. Hát akkor a szerkesztő nekem adta a zenekritikát.

ŐR : Ahá, a hangvers, meg a dalár. Értem.

KRITIKUS : Az. Csináltam is egy darabig, de úgy elromlott a hallásom, hogy még a jó hangokat sem igen hallottam, hát még a hamsakat? Így aztán a képzőművészeti kritikát adta nekem a szerkesztő.

ŐR : Isten éltesse.

KRITIKUS : Na már most az ember öregszik, egyre öregszik, hát egy szép napon elkezdett romlani a látásom is, de úgy ám, hogy lassanként már az orromhegyét is alig láttam, pedig a pápaszemem üvegjén táncolni lehetne, olyan vastag. No, de ezt az állásomat még se cserélhettem ki, mert már semmi sincs, amit helyette kaphassak. Így aztán letagadtam, hogy vakulok, eljárógatok továbbra is a kiállításba, maga, öregem, leadja a véleményét. Én lediktálom a gépiróhölgynek — így remekül megy minden a maga útján. Én is jól járok, maga is, a legjobb elrendezés. Vagy nem?

ŐR: Dehogyan nem, hisz mindig mondtam én, hogy dr. Batai úr zseniális egy kritikus, csak ezek a moderneskedők ne keserítsék az ember életét!

KRITIKUS: Romlik a világ, János bácsi. Ez melyik kép itten?

ŐR: Ez? Gágogó libák a tarlón.

KRITIKUS: Ahá, látom. Ott fent vannak a libák...

ŐR: Nem kérném, mert azok báranyfelhők, a libák itt lent gágognak, fene a csőrüket.

KRITIKUS: De hisz ezt megdicsértük, János bácsi!

ŐR: Meg hát, kérem, trafikos a fiú apja, oszt nála szoktam a rövid szivart vásárolni, aztán kért, hogy protezsáljam a fiát.

KRITIKUS: Hej, ezek a mai fiatalok nem is tudnak már a maguk lábán megállni... Bezzeg, mikor én még üvegkereskedésben voltam inas!

ŐR: Hát az is volt a nagyságos úr?

KRITIKUS: Persze, azóta értek a képekhez, mert ott sokat keregettünk.

ŐR: Tudja a ménkű, én azt hiszem, a kritikához nem is költetik előtanulmány. Én lakatos voltam, amíg bírtam a munkát, oszt a falunkon két kép volt csak. A Kossuth Lajosé, meg a Szűz Máriáé. Mégis értek a kritikához. Jobban, mint teszem a Rózsaffy nagyságos úr, aki a multkor is, hogy kidícsérte Vaszyryt a Pesti Ujságba. Hát pedig annál még a Rubens is jobb a második emelet tizenkilencbe.

KRITIKUS: A Rubens az nem rossz. Én már zenekritikus koromban is nagyon szerettem a rokonát. A Rubensteint.

ŐR (*hirtelen*): Nagyságos úr, folytassuk az eszmecsérét a kubista terembe, mert gyűnnek.

KRITIKUS: Hát az baj, ha jönnek? Attól lehet diskurálni!

ŐR: Ehhez nem ért a nagyságos úr, ez az üzletemhez tartozik, mert tetszik látni, ez egy fiatal pár, ezek csókolódnak a képtárba. Hát én beeresztem őket egy üres terembe, aztán ha már csókolóznak, köhécsellek és bejövök. Akkor a csókolódzó férfi mindig ad egy-két pengőt, hogy lármát ne csapjak. Mert nem szeretik a fiatal urak, ha az ember a hölgy jelenlétében azt mondja, hogy teszem: «Ez nem száloda, hallják-e, ez képtár».

KRITIKUS: Jó üzletember maga, János bácsi!

ŐR: Hát csak kiokosodik az ember, mire megvénül. (*Mindkettő el.*)

V.

(*Laci, Böske belopódnak*)

LACI: Elmentek.

BÖSKE: Nincs itt senki.

LACI: Bözsike...

BÖSKE: Laci, ne... (*Nagy csók.*)

VI.

(*Léptek zaja. Festő és Irénke bejönnek, Böske és Laci szétrebbenek és a gágogó libákra merednek.*)

LACI : Remek ! Azok a színek !

BÖSKE : És azok a vonalak ! Csodálatos. (*Mindkettő halálos zavarban el.*)

FESTŐ : Irénke, hallotta? Nézték önfeledten a képet és el voltak ragadtatva.

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem.

FESTŐ : És nézze : egy névtelen elragadtatott egy csokor virágot hagyott itt !

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem.

FESTŐ : És nézze : egy névjegy a rámába dugva. «Életünk legszebb percét töltöttük itt, mely után több perc nem is jön. Közös elhatározással : Jenő, Angela.» A cím. Ezek biztosan megrendelők, holnap felkeresem őket.

IRÉNKE : Igen, Gyula kérem.

FESTŐ : Hát mondja, van szebb dolog a világon, mint a művészet, a festőművészet, az impresszionista festőművészet? Ó ihletettség, ó zsenialitás, ami bennem ég ! Mondja velem együtt.

IRÉNKE ÉS A FESTŐ EGYÜTT (*rendkívül lelkesen*): Ó szent, szent, szent művészet !

(*Taine megfordul a sirjában. Vége.*)

Szánthó Dénes.

FALIÓRA.

*Ott függött már szobánk fehér falán,
Mikor életre hívott jó anyám.
Ketyegte fürgén a munkát, a rendet
S szívem dobbant, ha mély ütése zengett.*

*És amíg mérte lassan az időt,
Lelkemnek sötét-tollú szárnya nőtt
S lepkés, vidám rétek hiába hívtak,
Elkívánt tőlük már korán a tik-tak.*

*Széthullott rég a bölcsőm fája már,
Maholnap tiszta csendek tája vár.
Anyám is elment halk angyali szóra.
(Azóta versz csak mély ütéssel, óra!)*

*A szívem ég, a lelkem máglyatűz,
Az óra kerget, lázból lázba űz
S míg sarkantyúzom a futó világot,
Minden tik-takkal elvisz egy virágot.*

Varga Lajos.

SZÉP AZ ÉLET.

I.

MAGA csak mindig jókedvű, Balázné — mondta a kövér házmesterné, amint az udvaron keresztülhaladtában egy percre megállt a kifeszített kötelek cikk-cakkja mögött, melyekre Balázné éppen szárítanivaló fehérneműeket aggatott. A házmesterné nagy, kerek szemekkel mustrálgatta a vézna alakot, aki Balázs asztalos nevét viselte s szemlélődésének eredményeképpen rosszalóan csóválta meg a fejét.

— Maga csak mindig jókedvű, a csoda látott ilyent. Mitül tud annyit nevetni?

— Mitül? Hát attól, hogy olyan szép az élet. Tán sírjak?

— No, hát magának ugyan volna mért sírni — vetette oda a házmesterné begyesen. — Igazi szemtelenség, hogy némelyik ember hogy tudja tartani magát s adja a bankot, holott köszönné meg, ha sajnálkoznak rajta. A házmesterné éppen sajnálkozni szeretett volna s mélyen megsértődve méregette a ház frissen meszelt falát, mintha csupán az érdekelné s nézésében hangsúlyozottan benne volt a házmesteri tekintély, az inspiciálás joga s hogy Balázné köszönje meg, ha szóbaáll vele.

— Másnak is van — vágott vissza a kis asztalosné. — Ugyan kinek nincsen? Mindenki a saját batyujába nézegessen, én eligazítom a magam dolgát.

Azzal felkapta üres ruhakosarát, nagy rántással karja alá igazította.

A házmesterné méltatlankodva nyikkant fel:

— Hogy ki tudja tátani a száját, nécsak — s elképedve nézte, hogy az a véznaság milyen fürgén perdül a nagy kosárral, kerül-fordul s már a konyhaajtó előtt van. Az ajtót hátával benyomta:

— No bizony, a magamét tátom, nem a másét — mondta s még egyszer visszanevetett kövér ellenfelére, aztán már el is tűnt a földszintes lakás sötét mélyében. Belülről megint az ajtónak nyomult, hátával visszacsukta, aztán a kosarat a földre tette, csendesen leült egy székre, megtörölte homlokát és sírt.

Igy szolgáltatott igazságot titokban azoknak, akik csodálkoztak a jókedvén és sokallották a nagy magabizó hangosságát.

Balázné szomorúságának sokesztendős története volt már.

Az ura, amíg szegénységben éltek, mégcsak volt hozzá olyan, amilyen, de amióta jobb munkához látott s könnyebben keresett, azóta korcsmajáró lett, ivott, veszekedett s összeadta magát a pisze lakatosné-

val, aki ugyanabban a házban az udvar végében lakott. Egy szép napon pedig feleségét, kisgyerekeit faképnél hagyva, elhurcolkodott s magával vitte azt a némbert is és azóta tartja világ gyönyörűségére, puccosan járatja, rákölti a keresetét s ide haza legfennebb olyankor jön, ha részeg s egy kicsit ki akarja magát verekedni. Ha rájött a nagy svung, úgy hetenként egyszer, hazalátogatott, eldöngötte vézna, gyenge asszonyát, valami kevés pénzt szemszúrásból odanyomott neki s aztán nagy vészes fenyegetőzések között eltávozott megint. Az asszony sohasem tudta, hogy mit vétett, mikor így kikapott; hiszen soha még szemrehányást se tett neki azért a másikkért! Pénzt se igen mert kérni tőle, inkább maga is napszámba látott, hogy ne kelljen éhezniük — de akkor meg megint az volt a baj, mert Balázs úr önérzetes ember létére, ha megszimatolta, hogy a felesége valahol munkát vállalt, nem ismert könyörületet:

— Világcsúfjára viszel, azt akarod, hogy mindenki lássa, hogy hitvány ember vagyok, mi? Azt akarod, hogy mondhassák, hogy Balázs Ferenc egy részeges semmirekellő, aki éhen hagyná a családját veszni? Újjal mutogassanak rám az emberek, úgy-e?

És elverte megint. Balázné pedig torkába fulladt sírással lapult meg és nem panaszkodott senkinek. Mikor férjeura kidühöngte magát s eltávozott, hidegvizes ruhát csavargatott fájó testrészeire s magában azon lelkendezett, hogy talán egyszer majd csak megúnja azt a piszeorrú macskát, aki becsületes férjet s két szép gyermeket hagyott el az ő férjéért s aki feleszi a Balázs keresetét az utolsó garasig és talán végre észretér és visszatalál a régi szívéhez...

Most, amint ott ült az alacsony széken s homlokát törülgette, szeme homályos mélyében félelmes villámok cikkáztak. Tegnap hírül hozta valaki, hogy a pisze asszony elhagyta Balázst és visszajött az urához. Nem látta senki, az udvarban persze nem mutatja magát, úgy elbújik benn a lakásban, mint a rossz lelkiismeretű macska, aki kárt tett:

— Ki se meri dugni a képét, csak úgy somfordál el a fal mellett, a hátsó lépcsőnél — ujságolta Kovácsné, aki minden lében szakértő volt s amellett mindenkinek barátja s vigasztalója.

Baláznéba, mintha villám ütött volna, úgy állt akkor egy helyben. Aztán görcsösen nevetni kezdett:

— Úgy látszik, nem tudott az uram eleget keresni neki s megúnta a szentem a dicsőséget — nyihogta. — Hiszen haza is csak kellett, hogy adjon valamit néhanapján, mink is vagyunk a világon, mi?

— Balázs azóta folyton iszik — suttozta a másik — már három napja iszik, holtrészeg... Az a hülye lakatos pedig megbocsátott a céda feleségének és visszavette magához... Úgy süti le a szemét most is a lelkem, mintha kettőig se tudna számolni, utálatos nézni, hogy adja az ártatlant, azok után...

Balázné csak nevetett, még hangosabban s azután akkorát csuklott, hogy meg kellett fordulnia s bemennie a házba. Balázs iszik, Balázs

részeg s a kedvese elhagyta . . . Hát hiszen, ha Balázst valami megdühíti, azt leghamarább ő fogja megkeserülni, ez az egy bizonyos . . .

— Uramistenem, mi vár reám — sóhajtozott magában. Sem féltékenység, se bosszú nem lázadt benne ; csak félelem.

— Mi lesz velem — mormolta kétségbeesetten s omló könnyei között arcát gyúrta, morzsolgatta.

II.

Délben felment az ügyvédékhez, az első emeletre, ablakot mosni. Az ügyvédné fiatal, jólelkű asszony volt, aki ismerte a Balázsné baját, mint mindenki a házban s inkább könyörületből hívta néhanapján segíteni, hiszen inkább alkalmatlanság volt, mint segítség azzal az örökös családi hercehurcával s rettegéssel, hogy az ura rajta ne kapja a munkán, mert akkor jön a haddelhadd !

Már fent állt a létrán s éppen munkába kezdett, amikor letekintett az udvarba s szemközt, a kapualjában Balázs Ferencet pillantotta meg. Rémülten, összehúzott szemmel figyelte. Így messziről is látni lehetett rajta, hogy tökrészeg.

Ide-oda dülöngözött, meg-megállt ; haja csapzottan esett födetlen homlokába, fejét forgatta s dultan gesztikulált.

Balázsné lecsapta kezéből a törlőruhát.

— Nagyságos asszony — kiáltotta — tessék megengedni, mindjárt visszajövök, de éppen most . . . Itt az uram, nem akarom, hogy meglásson . . . szaladok . . .

Azzal már menekült is, futva le a lépcsőn, keresztül az udvaron s besurrant a lakásukba. Az ajtót betámasztotta, de nem zárta be s lihegve lapult meg mögötte.

Alig telt el néhány perc, már hallotta tétova lépéseit, amint egyre közeledett s végül az ajtó előtt megállt. A deszkán keresztül is szinte megcsapta vad, borgőzös lihegése. Rémületes félelem fojtogatta. Tudta, hogy minden ablakból őket lesik, hiszen két napja egyébről sem esik szó a házban ; de ha ez az ember megölné, akkor sem tenne senki egy lépést sem a segítségére ezek közül a gyáva kutyák közül . . .

— Istenem, Istenem — nyögte s már elkészült, hogy meg fog halni. Meghal azért, mert az urát a pisze lakatosné hűtlenül elhagyta.

— Jön . . . már itt van — számlálta a lépéseket és várt. Kis fia szerencsére nincs itthon, ó, csak útba ne találja ez a vadember valahol az udvarban . . . Nagy szorongásában a falhoz lapult s kis nyihogó nevetés aprózott fel torkában. «Balázsné, magának mindig jó kedve van», visszhangzott benne s megszokásból nevetett, de szemébe könnyek sűrűsödtek s már kifolytak arcára is. És amíg ott várt, a tompa, összevissza lépések elsúrlódtak ajtója előtt és továbbmentek. A lihegő lélekzet belesüvitett az ajtónyíláson át a hallgatózó fülebe, de nem lett belőle sem szél, sem orkán — elfordult és lassan odábbhalkult. Az ember továbbment.

Balázné megdörzsölte zsibbadt könyökét a kezével s kiegyenesedett. Kicsit megnyitotta az ajtót s kikukucsált rajta. Urának csak széles hátát látta, amint a fal mentén dőcögve haladt.

A lakatosék lakása felé tartott.

Balázné ebben a percben megértett mindent. Azt is, hogy megmenekült.

Ez a fergeg ma nem őt keresi, hanem azt a hitványt, aki ilyen tájban egyedül van odahaza, mert az ura munkába jár. Ki tudja, hány-szor esett neki Balázs Ferenc a feleségének csak azért, mert az a másik nem volt elég kedves hozzá s akármi bántás érte, csak jött haza s megbosszulta magát béketűrő asszonyán?

— Ime, itt az igazságszolgáltatás — gondolhatta volna Balázné; de ő nem ezt gondolta.

Még egyre könyökét dörzsölte s elmeredt szemekkel lesett ura után. Mi lesz itt most? Dúlás, gyilkolás? Mi lehet azok után, amik történtek, ha ez az ember így jön haza. S egy szemvillanatot, egy hirtelen megértésnyi idő alatt átalakult, megváltozott az asszonyban az egész világ.

Ime, hát ebből az utolsó kapcsolatból is kibukott. A férfi őt már csókkal soha többé nem keresi, de úgy látszik, veréssel sem. Ezután a pisztét fogja verni s ő már nem kell még erre sem.

A lakatosék ajtója előtt összeverődött a kíváncsi népség. Belülről hangos kiáltás és sikoltozás, ütlegek hallatszottak. Aztán felszakadt az ajtó s kirohant rajta a fiatalasszony. Szétbontott hajjal, zokogva a kapu felé szaladt s rendőrért ordított.

Néhány perc múlva már nyüzsgött a ház, mint a hangyaboly. Rendőr jött s elvitte Balázs Ferencet.

— Úgyis kieresztik, hisz beszámíthatatlan, tökrészeg — mondogatták a résztvevő ismerősök. — Majd fizet egy kis büntetést, mi az neki — és nevettek.

Balázné visszahúzódott szobájába s megvárta, míg eltakarodik a sok ember. Akkor egy óvatlan pillanatban kilopózott megint s a lakatosné konyhájának nyitva maradt ajtajában megállt.

Arca kőkemény, nyugodt volt s a tekintete olyan, mint a korbács.

— Hát rendőrért mentünk — mondta nyájasan. A lakatosné rémülten pillantott rá s kiáltani akart, de az asszony izmos keze már a haját markolta s erős tenyerével betapasztotta tátogó száját.

— Hát rendőrért mentünk s elvitettük a Balázst, mert megmeréselte egy kicsit szorítani azt a drágalátos, finnyás nyakadat, mi? Fájt az a kis kényes fehérséged, azt csak cirógatni szokták, mi?

És gyúrta, ütötte teljes erejéből. A másik lekuporodott s úgy nyöszörgött, de kiáltani nem mert, az asszony ádáz tekintete alatt elterült, mint egy poloska.

— Nesze rendőség . . . Nesze cirógatás . . . Nesze pénz, szerelem . . . Azért a sok verésért, amit miattad szenvedtem el, nem fizettem meg

neked, de ezért az egyért, a maiért, amit elkerültem, azért most megkapod a magadét . . .

Néhány perc mulva kipirultan, elégedetten lépett ki. Reszkető kézzel megigazgatta haját, aztán hirtelen észbekapott.

— Jaj, az ablakok — kiáltotta s szaladt haza, hogy összeszedje az elhajított törlőrongyokat, aztán futott az ügyvédékhez.

Lihegve állított be.

— No mi az, mi történt, Balázsné? — kérdezte az ügyvédné. — Csak nem csinált valami bolondságot az ura? Miért kísérték be?

— Rég megérett az már arra, hogy bekísérjek — felelte Balázsné vállát vonogatva s nagy nevetéssel felmászott a létrára, hogy befejezze elkezdett munkáját.

— Magának csak áldott jó természete van, Balázsné, minden nevet — csóválta fejét az ügyvédné.

— Nem is sírok, minek — válaszolta vidáman s reszkető ujjával megtörölte a szemét.

Nagy Berta.

VIDÁM PARASZT,

*Fölötte ujjongó pacsirta száll.
Harsan a kövér fű, amit kaszál.
Csupa tűz. Egész nyáron aratott
és mint a gyémánt,
magába szívta teste a Napot.*

*S az őstűz most a bőrén izzik át
s az izmain, amikkel egy bikát
legyűr. S a kedve is ettől lobog:
— vígan dalol —
és ettől ég kezében a dolog.*

*Járt a Doberdón, Kárpátok alatt,
de kiszivott belőle már a Nap
vad őstönt s néplázító rákfenét.
Dalol s kaszál,
nem motoz benne a Hogyan? s a Mért?*

*De jó annak, kit meggyógyít a Nap
s vígan dalolhat zengő ég alatt,
kit nem csábít a százcsozájú Lét,
de kiélvezi
szűk életének minden jóitét!*

*S dolgát végezve elindul haza,
várja a kis család s a kis tanya,
lépése büszke, dobbanó, kemény
s úgy megy az úton,
mint egy eleven, szép hősköltemény.*

Bódás János.

SUPI.

SUPINAK hívták, valamennyi barátja így nevezte, ha szóba került, és úgy beszéltek róla, mintha a hozzátartozójuk, a rokonuk vagy ismerősük volna. Pedig voltaképpen csak szimbólum volt, szimbóluma az ifjúság gondtalanságának és életerejének, amely fittyet hány a halál gondolatának is és a jövő felé nyujtogatja gyökereit. Azonkívül büszkesége, úgyszólván díszje is volt Bányai műtermének és egyidőben közvetlenül az ajtó közelében állott és ő fogadta a vendégeket. A mokány huszársipka betyárosan félre volt vágva a feje búbján, jobb kezével hanyagul szalutált s a fogai között makrapipát szorongatott, amittől olyan fanyar mosolyra torzult a pofája, mintha azt mondta volna, hogy ő már nem sokba veszi a földi hívságokat. Egyszer aztán valaki egy übersvungot kötött a derekára, a kezébe meg rossz, nyitott esernyőt nyomott s attól kezdve így látta el szolgálatát Supi. Persze, a leányokat mind kitörte a hideg, amikor Supit megpillantották, szörnyen sikongattak s még az edzettebb modellek is riadoztak tőle. De a fiúk, különösen eleinte, igen buzgón tanulmányozták, végigtapogatták a csontjait, elmondogatták latin nevüket, sőt ugratták is egymást: No, tudod-e, melyik a femur, a scapula, az ulna? — és szentül meg voltak győződve arról, hogy művészi teljesítőképességük jelentősen előrehaladt, ha néhány latin névvel megszaporitották a tudásukat.

Supi pedig nem igen törődött már azzal, hogy mit csináltak vele. Igen rendesen kiproparált csontváz volt, csak a jobbkeze két ujjának perecei hiányzottak, meg a bal térde hajlott kissé be, hiába, nem volt már mai gyerek, kiszolgált már néhány nemzedéket a klinikán és amint azt a humerusok és a tibiák szuvasodásából következtetni lehetett, szívesen pihent volna már közanyánk ölében, hogy visszaváltozzék ősannyá. Pedig nem lehetett azt mondani, hogy rossz dolga van. Bányai például minden megfestendő képét megbeszélte vele és amikor készen volt, kikérte a véleményét is.

— No, mit szólsz hozzá, Supi? Ebből lesz a gálickú, mi? Ilyen eget még nem pipáltak a pókhasúak, amióta két ágra szakadtak, mi? És milyen levegős, öregem! Tyütyütyü!... Hasra fognak vágódni és nekem adják a nagydíjat... No, azért ne röhögj mindjárt! Iszen tudom, hogy Corot apánk is értett a mesterséghez... és én is másképp kezdtem, de manap nem olyan világot élünk, kétszer is meg kell gondolni, hogy mekkorát merjen az ember, nem igaz?... Aztán az effélét mégis csak beveszik a kiállításba...

Supi tovább is csak fanyarul mosolygott, Bányai meg egyre «ügyesebb» képeket pingált és ezeket csakugyan bevették a kiállításba. Amikor barátai megrótták, hogy miért tett engedményeket, az ódiomot egyszerűen Supira háritotta.

— Supi tanácsolta, mert ha nem, hát hamarosan az ő helyébe állhatok vagy elmehetek juhásznak — és Millet öreg juhászára mutatott, amelyet valamikor nagy gonddal másolt le a Louvrebán.

A fiúk mindegyike gondolt magának valamit, már ahogy a temperamentuma kiadta, de Supit, úgy általában, tisztelni kezdték.

— Hogy van Supi? — kérdezték egyszer-másszor. — Vagy : Meg van elégedve az új képeddel Supi?

Borcsai, amikor eladta két képét és pénzhez jutott, új kabátot, ruhát vásárolt s a régi, vedlett malaclópóját Supinak hagyományozta. Így legalább védve volt a hideg ellen is — vélték a fiúk — és jobb dolga a föld alatt sem lehetne az öregnek. Bányai meg első nap, hogy Supi a malaclópóban töltötte az éjjelt, azt újságolta, hogy most alighanem tökéletes az öreg boldogsága, mert még horkolt is! Később pedig, amikor egy alkalommal három napig feküdt s a fiúk megkérdezték, hogy ki ápolta, azt felelte :

— Nem is képzelitek : Supi ! Nagyon derék egy perszóna az öreg, éjjel, akár hiszitek, akár nem, még be is takart, amikor lerúgtam magamról a paplant . . .

Hogy ebben mennyi volt az igazság s mennyi a költői nagyítás, azt nem ellenőrizte senki. De Bányai nem is volt olyan nagyon megelégedve azzal az ápolással, amint mutatta, mert, nehogy még egyszer Supira szoruljon, hát megnőszült. Így legalább az is biztosítva volt, hogy betegség esetén még herbateát is kap azonfölül, hogy betakarják . . .

Mint a legtöbb házasságnak, ennek is az volt a következménye, hogy a család egyre népesebb lett és Bányainak, akár volt kedve, akár nem, festenie kellett. Festett is szorgalmasan. Reggeltől délig, szinte napszámba dolgozott, de meg is volt az eredménye. Egy szép napon, amikor már több volt a fehér szál a hajában, mint a barna, megkapta a nagydíjat és ennél többet ugyan ki remélhet ebben a zord időben? Neki azonban mégis több jutott és ez a többlet a gyerekeiből adódott.

A gyerekei ott nevelődtek Supi lábainál. A nagyobbak fölálltak a sámlira és a szájába nyomták a kiflivégeket : Supi eszik ! — Aztán újságokat szorítottak a kezébe : Supi olvas ! Legyetek csendben, Supi mesét olvas . . . És el is mondták a mesét, amit Supitól hallottak. Iskolás korukban ráakasztották az iskolatáskát : Supi iskolába mén ! — Vagy bepólyálták a lábát, karját : Supi beteg ! — Ha valami ételféle nem ízlett nekik : Majd Supi megeszi, ő szereti ! — És öltöztették akár valami babát, a szülők viseltes ruhái, a festőköpeny vagy anyjuk pongyolája, sorba mind rákerültek.

Supi ilyenformán nemcsak családtag volt, hanem több annál és hovatovább nélkülözhetetlen lett. Ha a szülők elmentek otthonról, nem

okozott gondot, hogy kire hagyják a gyerekeket: Supi majd vigyáz rájuk! — És vigyázott is. Ha baj volt a leckével: Addig nincs vacsora, amíg Supinak föl nem mondtad a leckét! — És a gyerekek csakugyan fölmondták neki a leckéjüket s ha netán megakadtak, újra magolni kezdtek, mert Supiban volt valami megnevezhetetlen, amiért sose csalták meg, sose hazudtak neki.

Még Bányai is megérezte ezt a megnevezhetetlen valamit. Valahányszor pingált, mindig hosszabb mondókába kezdett, ami valóságos mentegetőzés lett már végtére. Hogy ő most már nem kezdhet új irányt, neki így kell festenie, mert ezt várják tőle az emberek... Ha még egymaga volna, de itt a család... És elvégre ő igen becsületes munkát végez. Nem mindenki lehet úttörő, nem bizony, de mi is lenne a világból, ha mindenki a saját útján akarna járni!

Supi ezeket a szólamokat is azzal a passzív jóindulattal hallgatta végig, amelyet Bányai sohasem tudott megszokni. Lebecsülést érzett ki belőle és ez mód felett ingerelte. Hiszen igaz, hogy úgy indult, mintha az egész világot egy csapásra meg akarná hódítani, káprázatos álmái voltak új színharmóniákról és a testnek a térbe való beállításáról, dehát Istenem, hiszen annyiszor magyarázta már, hogy miért nem ment a dolog úgy tovább... és ez a Supi egyre csak a régi nótát fújja!

— Értetlen fickó vagy, öregem! — mondta neki bosszúsan. — Nem lehetett, na! Az embernek elvégre kötelességei is vannak... Most már érd be azzal, hogy azt csinálom, amit jobban tudok, mint mások... és ami pénzt is hoz a konyhára.

Mindig szégyelte magát, ha ezt így, áperzte, ki kellett mondania. De most úgy tetszett neki, mintha Supi a szokottnál is gúnyosabban vigyorogna. Elfogta a pulykaméreg és lecsapta a pemzlijét.

— Üssön beléd a ménkü! Hát én már egész életemben mindig csak vitázzak veled, te meg kinevetsz?... Mégis csak furcsa, hogy egy ilyen vén, konzervatív ixnix örökké a modernséget, az új irányokat hánytorgassa fel nekem!

Szörnyen dúlt-fúlt s egész nap nem tudott dolgozni. Még azután is csak nehezen ment a munka, de elhatározta, hogy nem áll többé szóba ezzel a vén tutyimutyival. Elvégre, akinek annyi a megrendelése, hogy a műkereskedők csak úgy törik magukat utána, minek povedáljon annyit ezzel a divatból kiment Supival!

Azért ezek csak szavak voltak, magában igen jól érezte, hogy Supinak igaza van. Olcsó János lett bizony belőle, másként nem tudna üzleteket csinálni. És ezért aztán akárhány éjszakán igen nyugtalanul hánykódott az ágyán.

Egyébként Supi sem bírta magát olyan jól, mint régente. A sok kabát, miegymás, amit a gyerekek rádobáltak, bizony megroskaszította kissé a hátát. A gerince meggörbült s emiatt úgy állott, mintha előre kémlelne. A gyerekek valami ócska pápaszemet is akasztottak a fülére s amikor róla beszéltek, úgy emlegették, hogy Supi nagyapó. Az egyik

pláne azt fundálta ki, hogy rádió kell az öregnek s ettől fogva az egyik kagyló mindig a Supi koponyáján volt. Ki is kérdezték mindig, hogy mi hogyan tetszett neki s egyízben még levelet is írtak a nevében a rádió igazgatóságának, hogy léptesse föl őt is, nagyon szép históriákat tudna elmondani a másvilágról . . .

Bányai most már állandó haragot tartott Supival. Még mindig vitatkozott ugyan vele, de semmibevevő, megalázó hangon. És fölöslegesnek tartotta, útjában volt és szeretett volna túladni rajta. De a gyerekek miatt erről szó sem lehetett. Így hát Supi ott maradt a helyén és éjszakánként Bányai úgy nézett feléje, mintha mégse haragudna olyan nagyon rája és bizonyos dolgokban igazat is adna neki. Ezt azonban nem akarta fennhangon elmondani neki.

Egy napon aztán Bányai nagyon nehéz helyzetbe került. Elfogyott a pénze és ő hivatta el az egyik műkereskedőt. Az meg ki akarta használni a kedvező helyzetet és alig kínált neki többet az eddigi ár felénél.

— Mégis abszurdum! Hogy képzél ilyet! Az én képeimért! . . . Hát ki vagyok én? — méltatlankodott Bányai és kergette a zivatarba a műkereskedőt.

Mert odakünn csakugyan zivatar készülődött, fojtott feszültség terjengett a levegőben és Bányainak táncoltak az idegei. Föl-alá járt a műteremben, nem nézett Supira és csak úgy magában beszélgetett: Nem, nem tehetem . . . Ilyen pocsek árral lejáratom magam egészen!

Majd számolgatni kezdett és rájött, hogy a pénz bizony sürgősen kell, de persze, nem ezen az áron. Mit várhat akkor a jövőtől, ha most beadja a derekát?

Kint már villámlott s dörgött, a zápor széles pásztákban szakadt. Bányai tágult tüdővel szívta magába a friss levegőt és nézte a zivatart. Friss, új képekre gondolt, de minduntalan megzavarta a műkereskedő fölényeskedő hangja, nyomorult ajánlata.

Hirtelen Supira nézett, mintha mégis csak tanácsot akarna kérni tőle és már mondani akarta: Ugy-e, Supi, nem tehetem, hisz a becsülem . . . De ekkor különös látvány vonta magára figyelmét: Supi fején tűzkorona gyúlt ki! Félkör alakú tűzív, glória virágozott ki Supi koponyáján és Bányainak elállt a lélekzete.

— Supi — dadogta ijedten. — Supi! . . . Mi az?

És abban a pillanatban Supi egész teste fáklyává változott, föl-emelkedett a levegőben és előreugrott, Bányait pedig, mintha forgószelel mázolta volna a falhoz.

A villámcsapást követő dördülést már nem is hallotta. Amikor magához tért, a felesége és a gyerekek sírva jelentették, hogy Supinak vége.

— Szegény Supiba bevágott a villám . . . mert a rádió nem volt földelve . . . Most már nincs Supink — zokogták.

Bányai maga is elkomorult. De később összeszedte magát és miután körülményesen meggyőződött arról, hogy most már földelve van a rádió, megnézte Supi földi maradványait.

Bizony nem sok maradt belőle. Pár fekete drót, elszenesedett csont.
— Temessük el! — kérelték a gyerekek.

Bányai ellágyult és beleegyezett. Egy ládikóból csináltak koporsót neki, Bányai szépen befestette, aztán kivitték a kertbe és az egyik mandulafa aljában elásták.

— Pá, Supi nagyapó — nyögték a gyerekek és arcuk maszatos volt a könnyektől.

Bányait is meghatotta a búcsúzás.

— Ej, ej, de furcsa eset volt — csóválta a fejét. — Egy életem át velem volt és most . . . Hm, hisz engem is találhatott volna a villám! . . .

Nehéz lélekkel járt föl-alá a műteremben. A Supi helye felé sandított, fújt egyet-kettőt és arra gondolt, hogy ezután ugyan kivel fogja meghányi-vetni a problémáit? Aztán a műkereskedő jutott megint az eszébe. — Nyomorult! — gondolta bosszúsan. — Meg akar zsarolni, de nem . . . Újra Supi helyére nézett, kissé megdöbbenett attól, amit tenni akar, aztán legyintett egyet: egye fene! — fölvette a telefonkagylót és fölhívta a műkereskedőt.

— Halló! Maga az? . . . No viheti már a képeit, nem bánom . . . De a pénzt rögtön küldje . . .

Aztán lábujjhegyen kiosont a szobából és a szemét is lehunyta, amikor Supi egykori helye mellett ellopózott.

Majthényi György.

SZERELEM, GYŰLÖLET.

(Ovidius, Am. III. 11.)

*Szerelmem, gyűlölet harcot vív szívemben
S diadalmat, érzem, az előbbi lát:
Gyűlöletem hamván föllángol szerelmem,
S hordom, bús baromként, a nehéz ígát.*

*Csalja vagy: kerüllek, szép vagy: visszatérek,
Bűnöd messze kerget, bájad láncra fog;
Életem veled sem, nélküled sem élet, —
Magam sem tudom már, hogyan volna jobb.*

*Vagy ne volnál ily szép, vagy ne ilyen álnok, —
Bűnnek ily szépséget az ég mért is ad?
Ó, hogy gyűlölnék! s im, bűvölten állok;
Száz bűnnél erősebb vagy te egymagad.*

*Csalja szerelmedre s minden istenekre,
Kik megengedik, hogy szívet játszva törj, —
Szememet vakító ragyogó szemedre
S tündérszépségedre kérlek, ne gyötörj!*

*Szeretlek mindenképp, szeretlek mindig is, —
Önként-e vagy rabként, tőled függ csupán;
Jobb: önként is szállnom, amerre a szél visz,
Mint rabként loholnom — végzetem után . . .*

Sajó Sándor.

EGY PORLEPTE ARCKÉP.

AKÁNIKULA, mint ólmos takaró, borult a városra. Mindenki az estében bizakodott, hogy az majd hoz némi enyhülést. De ahogy a nap lement, mintha fokozódott volna a tikkasztó forróság. Az óriás háztömbök csak úgy ontották magukból a bágyasztó hőséget és sehol egy kis szellőcske, egy kis enyhület. A lakásokból kimene-kültek az utcára, de hiába, mert itt még nagyobb volt a meleg, mint a négy fal között. A tereken, a Dunaparton az egyes padokat egész családok foglalták le, remélve, hogy a késő este talán mégis hoz egy csepp szellőcskét a Duna felől. Az olasz fagyaltosok arattak. Gyermekek, felnőt看 szorongatta kezében a kis tölcsért. Nyolc órakor nagy robajjal száguldottak le az üzletredőnyök és a kereskedők kabátjukat karjukra fektetve, ingujjban haladtak lassan a Dunapart irányába, ahol egy kis kiszámított helyecskét fenntartott részükre a gondos család. Azért az utca élénk volt. Budára, a Szigetre sűrű, végeszakadatlan autósor vitte a tehetős enyhülni vágyókat és a körutakon párok siettek tovább a híd irányába, hol kart-karba öltve, hol tisztas távolban egymástól.

Kilenc-féltíz felé a Lipót-körúton, az egyik üzlet küszöbén, a le-húzott redőny előtt, összetöpörödött anyóka hevert élettelenül. Hogy került, mikor esett oda, senki sem látta. Először csak egy gyerek állt meg előtte, aztán egy munkásember költögetni próbálta, de az meg nem mozdult. Néhány szempillantás alatt már egész tömeg állta körül a bolthelyiség mélyedését, egymást faggatva érdeklődéseikkel, hogy mi történt . . . mi az? Sokan tovább mentek, többen meg szilárdan kitar-tottak és úgy várták a fejleményeket, hogy hátha akad valami látni, valami otthon elmesélni való. Közben folytak a találgatások, tanácsko-zások, hogy mi baja lehet az öreg néinek, akiből a sűrű tömeg köze-pette már alig látszott valami is. Két fiatal inasgyerek szaladt rendőrt keresni és kipirult arcukról nem hiányzott egy kis öröm kifejezése sem, hogy ők most szerepelnek, aktív résztvevői egy karitatív cselekedet-nek. A rendőr nyugodt, hivatásának fontosságát teljesen át- és meg-érző lépésekkel érkezett a színhelyre. Mindenekelőtt utat nyitott magá-nak és a körülállókat távozásra szólította, mire legalább még ötször annyian csoportosultak körülötte. Fehér kesztyűjét levette és lehajolt az öregasszonyhoz, rázogatta, felültette, de az csak egyre visszaesett. Egy pohár vizet hoztak és erőszakkal megittatták. Ettől magához tért. Kis, öreg nénike volt, piszkos, foltos, rongyos ruhájú. Fején kendő, mely arcát teljesen befödte, hátán púp, karján kis batyú, lábán rongyos

férficipő s ebből jobbról is, balról is, piszkos lábujjak kandikáltak ki. A kíváncsi szemlélők elején egy huszonkét-huszonnégy év körüli, jólöltözött fiatalember állott, aki segítségére sietett a rendőrnek. Ketten felültették az öregasszonyt, de az ijjedten kapkodott sovány, fekete kezeivel jobbra-balra és szakadatlanul nyögdecsejt:

— Jaj... jaj... ne fogjanak!... jaj... jaj a karom!

Egészen le kellett hozzá hajolni, hogy megértsék, olyan halkan suttogott. A rendőr hiába kérdezte: — Hogy hívják? Hol lakik? — Választ nem kapott. Az anyóka csak hadonászott és egyre motyogott:

— Hagyjanak... jaj... a karom... jaj, Istenem.... jaj, Teremtőm!... a karom!...

— Mi baja lehet a karjának? — hangzott mindenfelől. Valaki elkiáltotta magát:

— Biztos, részeg!

Hárman is lehajoltak, de nem érezték az alkohol szagát. Most a csoport elején álló fiatalember szeliden megsimogatta a ráncos kezét és halk, biztató hangon szólt:

— Nénikém, mondja meg, hol lakik... Látom, rosszul van... mi baja?... Mondja meg szépen, nénikém... ne féljen, a biztos úr csak jót akar magával, hogy hívják, nénikém?...

Az öregasszony idegesen kapkodott a kendőjéhez:

— Édes Istenkém, a hajam... jaj a karom... Uram, Teremtőm, ne bántsanak... a hajam... — Kioldozta kendőjét és lehúzta a fejéről. — Istenem, a hajam, egészen kopasz vagyok, kihullik mind... mind és fájdalmasan simított végig fehér, ősz, gyér haján, majd fel-emelte tekintetét és az előtte guggoló fiatalemberre nézett. Nem volt az arcán fillérsima felület sem, csupa ránc, gödör, mélyedés, barázda véges-végig, keresztül-kasul. Szemében, a két vizenyős, vibráló kékes üregben halványan csak a téboly kétes tüze lobogott. És mikor a szána-kozó, segíteni akaró pillantást észrevette, ráncos csontkezeit felemelte és simogatóan nyúlt a fiatalember arca felé, de az megborzongva húzó-dott arrébb. Az öreg néni nem vette észre, kezével a levegőben simított végig és szeméből omlottak a könnyek, végigfolytak arca barázdáin, le a foltos, kék köténybe, ráncos, vértelen ajkai mosolyra húzódtak és így suttogott alig hallhatóan:

— Édes... édes fiam, az enyém is ilyen volna!... Istenem, ugyanilyen szép volt... jaj, drága gyermekem!.... Jaj, egyetlen fiacskám!...

— Hol van a gyermeke? — vetette közbe a fiatalember.

— Meghalt... meghalt a háborúban. Istenem, ha ő élne!... Szép fiú volt... erős... nincsen senkim... de ha ő élne!... Istenem, ne hagyj el... a karom! Hogy fáj. El van törve... és a hajam mind kihullik...

— A férje hol van? — faggatták tovább.

— Meghalt... nincs senkim... senkim sincsen...

— Mikor halt meg?

— Nem tudom, édesem . . . régen . . . egyedül vagyok . . . pedig ha ő élne . . . a fiam! . . .

Megint a fiatalember hajolt le hozzá. Megsimogatta az arcát és jóságosan kérdezte :

— Hol lakik, nénikém? . . . mondja meg nekünk.

Az öregasszony egy darabig gondolkozott, aztán lassan belenyúlt köténye zsebébe, gyűrött cédulát kaparászott elő és odanyújtotta. A lipótmezei elmegyógyintézet által kitöltött blanketta volt, mely szerint Mergenthaler Éva, kikindai születésű 70 éves elmebeteg három napig állt ott kezelés alatt, de mint nem veszélyeset, elbocsátották. Lakása : Gács-utca 1264. helyrajzi szám.

— Az túl van talán a vámon is — mondta a rendőr. — Fel kell ültetni egy dunaparti villamosra, meg kell mondani a kalauznak, hogy a végállomásnál tegye le.

A fiatalember még mindig ott térdelt az öregasszony előtt és most ő vette kezébe a cédulát. Mikor elolvasta, arca vörös lett, haját végigsimította, noteszébe beleírta a nevet és lakáscímet. Oly különösen viselkedett, olyannyira kapkodott, hogy a rendőr megkérdezte :

— Ismeri maga ezt az asszonyt?

A fiatalember bambán nézett maga elé, mint aki nem is érti, mit kérdeznek tőle és akadozva válaszolt :

— Nem . . . dehogy . . . nem ismerem . . . — és utat vágva magának, gyors léptekkel rohant el a Berli-ni-tér irányába.

A rendőr megúnta a dolgot és türelmetlenül szólt az elülállóknak :

— Mondják meg neki, hogy vagy hazamegy, vagy beviszem a toloncházba.

Egy inasgyerek állt legelől és lehajolt :

— Mama! Menjen haza! Van villamospénze?

— Nincs, édesem, nincs semmi . . .

— Haza tud menni?

— Haza tudok, csak a karom nagyon fáj . . . eltörött . . .

— Jól van mama!

— Nincs pénze a villamosra — mondta a fiú a rendőrnek.

Pénzdarabok hullottak foltos kötényébe, két, tíz, sőt volt, aki húszfillérest is adott. Egy asszony néhány szem savanyúcukrot dobott oda. A pénzdarabokra nem is volt figyelmes, úgy kellett zsebkendője csücskébe kötni őket, de mikor a cukorkát megpillantotta, arca mosolyra torzult, kezeit egymáshoz dörzsölte örömeiben és félig felemelkedve, erőszakkal kezét csókolt annak az asszonynak, aki a cukrot adta.

— Finom cukor, egyen Mutter! — mondta az inasgyerek és egy szemet az asszony szájába nyomott.

A rendőr sürgetésére talpra segítették és két oldalról támogatták, hogy el ne essen. Alig volt több az egész asszony egy méternél, háta púpszerűen meggömbült. Az első lépések után már maga akart menni és

elutasított minden segítséget. Menés közben is eszelősen kapkodott karjaival, fejével jobbra-balra és oly gyöngé volt, hogy minduntalan meg kellett állnia, hogy el ne vágódjon. Egy darabig nagy tömeg haladt utána, majd egészen megváltozott a forgalmas körút képe. Tíz óra előtt mindenki rohant haza kapuzárás elől és most már egyedül támolygott az anyóka, csak a rendőr ment a háta mögött. Végre elérkeztek a Margit-hídhöz. A járda szélén állott a közlekedési rendőr.

— Mi az, Pista? — kiáltott oda kollégájának. — Mi van ezzel a mamával?

— A fene tudja, bolond vagy mi van vele. Át kéne vezetni a tulsó oldalra . . . felültetem a 16-osra, aztán menjen tovább.

— No, megállj! — és egy csavarással pirosra állította a lámpát. Az anyókát útbaigazították és nagyon sokáig tartott, míg átimbolygott a tulsó oldalra.

Az autók, kocsik egy parancsszóra megállottak és a Szigetre, tánchelyekre, vendéglőkbe igyekvők két oldalról sorfalat állottak a nyomorúság megtestesülése előtt.

* * *

A fiatalember, aki rohanva szeli át az utcákat, Borsody Sándor, egyenesen hazafelé tart. A név, melyet noteszébe jegyzett fel, ott cseng fejében, mint egy megfejthetetlen titok.

Borsody Sándorra, a huszonötéves jogszigorlóra édesatyja után szép vagyon maradt. Anyját születése alkalmával veszítette el. Gyermekkorában imádkozni tanították az elhalt lelki üdvéért, de egyebet nem hallott róla. Ha kérdezősködött, sablonos szavakkal felelgettek. Őt magát kicsiny korától egy nagynénje nevelte. Édesapja ott volt ugyan a háznál, de a nevelésbe sohasem avatkozott. Gazdag ügyvéd volt, sok vállalatnak igazgatója, állandóan elfoglalt, komoly, sokszor morózus ember. Egy fél éve hogy meghalt, hetvenötéves korában, fiára, Sándorra egy bérház, egy villa a Stefánia-úton és sok értékes ingóság maradt. Az öreg nagynéni ott maradt még a háznál és továbbra is féltő gonddal gondozta neveltjét.

Borsody hazaérkezett és lépcsőket átugorva, rohant fel atyja dolgozószobájába. Kirántotta az asztalfiókot és sok doboz, irat közül kiemelte a nagy fényképet, amelyet atyja halála óta oly sokszor tartott már kezében. Amíg atyja élt, senki sem ismerte az állandóan lezárva tartott fiókok tartalmát. Néhány nappal a temetés után kegyeletes, szorongó lépésekkel nyitott be atyja dolgozószobájába és óvatosan felnyitotta a szekrényeket, az íróasztalt. Minden egyes iratot gondosan átvizsgálta, napokat töltött el atyja dolgainak megismerésével. És akkor az egyik fiókban, egy nagy doboz mélyén egy borítékból ez a fénykép esett kezébe. És akkor, mint most is, csodálattal nézte az azelőtt soha nem látott képet, amelyről fiatal, légies, tizennyolc-húsz év körüli leány nézett rá. Divatjamult ruházatban, divatjamult hajviselettel, de oly megkapó, üde szépség, hogy valahányszor kezébe akadt a kép,

percekig le nem tudta tekintetét venni róla, a tiszta homlokról, a homályos képen is sugárzó két szemről. A fénykép hátlapján hegyes, finom, női írással ez állott: «Örök emlékül, kimondhatatlan szeretettel. Nagykikinda, 1878, május 14. Mergentháler Éva». Azon a napon, amikor ráakadt, sietett nagynénjének megmutatni, de az ugyanolyan csodálkozással forgatta kezében, mert soha ilyen nevet nem is hallott, nemhogy a kép ittlétéről tudott volna. És ma, amint megtudta a földön fekvő, tébolyodott anyóka nevét, képzeletében egy ismeretlen, száguldó élettragédia suhant végig. Azért rohant hazáig, hogy meggyőződjön a két név azonosságáról. Apróra végigbetűzte a szabályos írást, nézte a kép finom, lehetséges vonásait, amelyeket sehogysem lehet összeegyeztetni a ma este látott borzalmas arckifejezéssel. De a név, a város, még az életkor is megegyező. A borítékból egy elmúlt világ titkos levegőjét érzi kiszállani és fiatalos hévvel határozza el, hogy a titkot ő fogja megfejteni. Holnap reggel elmegy majd a feljegyzett címre és a legapróbb részletekben dolgozta már ki a tennivalókat.

Sokáig hanykolódott ágyában, nem tudott aludni, izgatta elméjét a nem várt esemény, míg fent a sötét dolgozószobában, egy lezárt fiókban, egy borítékban fiatal leányarc, két szem mosolygott bele a multból a jelenbe.

* * *

Másnap reggel elindult, hogy fölkeresse az öregasszonyt. Szétszórt, ütött-kopott házikók között alig tudott reáakadni a keresett számra. Rozoga kapun hatalmas udvarba lépett, ahol ajtó, ajtó mellett szorongott, csupa kis lakás. Mindenünnen áradt ki a nyomortanyák jellegzetes büze és a legkülönbözőbb ételszag. Az udvarban harminc-negyven gyermek lármával csatározott. Ajtóról-ajtóra ment és érdeklődött az öreg néni felől, de csak hátrább, az udvar végén levő lakásokban tudtak felvilágosítást adni.

Benyitott egy sötét helyiségbe. Csupasz, nedves falakon egy-két konyhaedény, az egyik szögletben tűzhely, egy szék volt a berendezés. A földön szalmazsákok sorakoztak egymás mellett. Borsody elborzadva állt meg a szegénységnek irtóztató megnyilatkozása előtt. A tűzhely mellett a széken egy lompos asszony ült, gyermekét szoptatta. Borsody kérdésére tagadólag rázta a fejét, ő ilyen nőt sohasem ismert. Hosszas magyarázás után értette csak meg, hogy kit keresnek.

— Igen, az öreg koldusasszony nálam lakik még — mondta — de már nem sokáig, mert tessék elhinni, ingyen nem tarthatom. Én is szegény asszony vagyok, ágyrajárárból tartom föl magam. Csak az Isten a megmondhatója, hogy mivel tartozik mán nekem... Az úr ismeri az öreg nénit?

— Dehogy, — felelte Borsody — csak támogatni szeretném egy csekélységgel. Mióta lakik itt magánál?

— Azt nem tudom, kérem — válaszolt az asszony, akit a kilátásba helyezett pénz szinte felvillanyozott — mert én a télen költöztem csak

be, de ő akkor már itt lakott. És tetszik tudni, az a baj, hogy nincs egészen az eszénél. Hiszen nem mondom, sajnálja az ember, de azért néha olyan mulatságos. Multkor az egyik lakóm, egy nagy csirkefogó, meggyújtotta a szoknyája szélét, hát ha tetszett volna látni, ahogy szegény forgolódt, sikoltzott . . .

Borsody torkát fojtogatta a levegő és türelmetlenül kérdezte :

— Jelenleg nincs idehaza?

— Dehogy is nem. Tegnap későn jött haza, illetőleg egy rendőr hozta. Azelőtt kolduni járt és hozott is valami pénzt haza, de most kórházban volt, orbánca, vagy mije van. Neki nem itt van az ágya, tessék erre kérem . . . — és egy kis ajtócska felé indult. Amint kinyitotta, nyirkos hideg áradt ki és vaksötétség.

— Tessék vigyázni, lépcső van — mondta — én nem megyek le, mert a gyerek megfázik, tessék csak egészen bátran, egyedül . . .

— Mi ez? . . . Pince? — kérdezte elhülve Borsody.

— Igen — felelte az asszony — azért — nevetett — jól meg van ott a néni.

— Van lent valami lámpa? A lépcsőt sem látom.

— Lámpa? . . . Tessék várni, adok egy gyertyát.

Borsody az égő gyertyával indult le a rozoga falépcsőn.

Pár piszkos lim-lom között a sarokban, rongydarabokból összetákolt szalmazsákon feküdt az öregasszony. Ugyan-úgy, mint a Lipót-körúton, csak most lángvörös volt az arca s szemei lezárva, aludt. Megérintette a testet, fel akarta kelteni, de az valósággal tüzelt. A gyertyát a földre tette és szétnézett. Talán valami cók-mókját megtalálhatná . . . A kis kék batyú még most is ott csüngött a karján. Letérdelt óvatosan leoldozta és felnyitotta. Egy-két rongydarab volt benne, zsebkendő, néhány darab aprópénz, egy szem savanyúcukor és egy bádog cigarettadoboz spárgával átkötve. A spárgát kioldozta és kiöntötte a földre a doboz tartalmát. A többi holmi között első pillantása egy összehajtogatott, megsárgult levélre esett. Fölvette a gyertyát és így állva hajtogatta ki a foszlányos papirost. A gyertya megremegett a fiatal ember kezében, amint fölismerte édesatyja kezevonását. Néhány elmosódott sor volt, de nagyon értékes lehetett akkor, hogy ennyi idő után, úton-útfélen hordozta magával. Mohón vetette bele magát a sorok közé, ahol ez állott : «Egyetlenem ! Levelét megkaptam és túlzottan tartom aggodalmát. Nincs az a hatalom, amely bennünket szétválaszthatna. Jövő héten már részletesen megírom összes terveimet. Több bizalomért esedezem. Forró ölelő csókjait küldi Károly». Ennyi volt a levélben, sem város, sem évszám, boríték sem volt hozzá és ha maradt volna még némi kétely, az aláírás napnál világosabban bizonyította a levél eredetét. Vajjon mi lehetett abban a jövő heti levélben, mik lehettek azok a tervek? . . .

Gondosan összehajtogatta a levelet és visszatette a dobozba, úgyszintén a többi holmit, egy olcsó rózsafüzért, egy rózsaszínű selyem-

szalagot és egy selyemszálakból összecsomózott rojtot. Honnan eredhettek ezek is? Hol díszelgettek valamikor, milyen felejthetetlen percnak lehettek tanui, hogy a levél és a rózsafüzér mellett nyertek nyugvóhelyet? . . . A dobozt is lecsukta, úgy, ahogy volt és visszahelyezte a kis batyúba, amelyet óvatosan kötött vissza az alvó karjára. Ismét megpróbálta költögetni az öregasszonyt, aki egy-egy pillanatra kinyitotta szemét, majd lecsukta és halkán, érthetetlenül motyogott valamit.

Borsody felment a lépcsőn, valami óriás, nehéz kő feküdt reá mellére. A szobaasszonynak tíz pengőt nyujtott át, hogy ha valami kell, sürgősen hozza meg az öreg néninek, egy kis tejet vagy valamit és ha szükséges, hívjon orvost addig is, mert ő délután feltétlenül visszatér. Az asszony csodálkozva nézte ezt a nagy gondosságot és sűrű ígéretések közepette vezette ki furcsa vendégét.

Mély lélekzetet vett, amint az utcára ért. Villamosra ült és rohant vissza a városba. Telefonált az elmeógyógyintézetbe, de itt se tudott meg semmi lényegeset. Az anyókat az utcáról eszméletlenül szedték fel és szállították be. Megállapították, hogy nem közveszélyes és nem tartották tovább, már fertőző orbáncbetegsége miatt sem. Személyi adatait csak saját bevallásából tudják.

Borsody az egész dologról nagynénjének egy szót sem szólt. Elhatározta, hogy délután feltétlenül kórházba szállíttatja az öregasszonyt és ellátásáról minden irányban gondoskodni fog.

Amint ebéd után leér az utcára, ismerősökbe botlik be. A Tátrában ismerkedtek meg két év előtt, azóta sem látták egymást. Anya a leányával. Hiába minden szabadkozás, nem engedik szóhoz jutni, vizsik fel magukhoz, vacsorára is kénytelen maradni és éjfél is elmúlt, mire elszabadul. Az utcán jut eszébe súlyos mulasztása. De már késő, reggel korán fog kelni és egyenesen odasiet majd.

* * *

Mikor délelőtt kiment, az asszony halott volt. Úgy mondták, minden tusa nélkül aludt el. Borsody vádolta magát, hogy tegnap nem jött és nem szállíttatta el, később azonban megnyugodott, hogy már úgyis késő lett volna. Megérkeztek a rendőrség kiküldöttei, megvizsgálták a halottat és el akarták szállítani. Borsody közbelépett, hogy ő ismerte és gondoskodni fog az eltemettetéséről. Az öregasszony pergamentszerű arcára rászállt a merevség. Karján még most is ott a kis kék batyú. Egyszerű fakoporsóba tették és Borsody maga helyezte a halott kezébe a spárgával átkötözött pléhdobozt.

Másnap délután el is temették a rákoskeresztúri temetőben. A legolcsóbb sírhelyre. Borsody ízléstelennek tartott volna minden pompát.

* * *

Egy hét mulva Borsódy a vonatban ült. Minden nyáron másfél-hónapot töltött külföldön. Az idén Rómába szándékozott, Nápolyba és

a többi nagyobb olasz városba. Rövid időre azonban — erről senkinek sem szólt — utazását megszakította. Az asztalfiókban fekvő kép, amelyet a temetés óta önkéntelenül került — még a felső szobába sem ment be szívesen — nem hagyta nyugodni és a kíváncsiság és valami belső ösztökélés hajtotta, hogy megtudjon valamit. Ezért utazott Nagykikindára, a kis bánáti városba. Csak egy-két napot szándékozott ott tölteni, mégis majdnem egy hétig maradt. Szinte házról-házra járt, érdeklődött, kérdezősködött. A legtöbb helyen fogalmuk sem volt, hogy laktak-e valamikor Mergenthálerék a városban. Csak a legöregebbek emlékeztek halványan vissza a névre. Az elmúlt idők ködös távol-ságából szedegettek egy-egy foszlányt, de így is csupán néhány felejt-hetetlen óra, bál, majális, korzó, ünnepség jutott eszükbe. Mergentháler Éva? . . . Összeráncolták homlokukat, úgy tértek vissza gondolatban a mult egyes helyeire. Szép leány volt . . . filigrán szépség . . . Gazdagok voltak . . . Apjának sörgyára volt . . . hintajuk, lovuk. Ő volt az egyetlen leány . . . Ha végigkocsizott a városon, minden szem őt nézte. És a bálon, a Korona-szállóban . . . Hogy táncolt! . . . Sok udvarlója volt . . . tiszték . . . egy százados vette el . . . talán gyermekük is volt. . . És egyszer, igen, erre határozottan emlékeznek, egy éjtszaka megszö-kött . . . otthagya az urát . . . megszökött egy pesti ügyvéddel . . . nagy botrány volt . . . a városban mindenki csak erről beszélt . . . hogy aztán mi történt, azt már nem tudják. A századost elhelyezték. A sörgyár megszűnt, azóta lebontották. A szülők elköltöztek, hová? . . . nem tudják. A régi anyakönyvek a megszállás alatt javarészt elkallódtak.

Hiába minden, nincs tovább. A nyom megszakadt. Elmosta az eső, belepte a hó, a por, elfujta a szél.

* * *

Két hónapi távollét után, szeptember elején Borsody visszaérkezett Budapestre. Néhány nap mulva kiment a temetőbe.

Az öregasszony sírját vadvirág borította. Kék, fehér, sárga fejecs-kéikből méhek szedegették a mézet, azután tovább szállottak. talán, hogy hírt vigyenek valahová örök emlékről, el nem muló szeretetről.

Bereznay Pál.

INFANTERISZT BUSA JÁNOS.

ZÁSZLÓALJUNK elcsigázva rogyott le egy kis piszkos lengyel falu határában. Aznap folyton esett... A besüppedt, elvadult úton végelelátatlanul imbolygott a tűzérség, meg a trén. Lőszerkocsik, parasztszekerek, kincstári szerelvények egymás hegyén-hátán, hol elakadva, hol megindulva, mint a játékvasút a rosszul gyalult szobapadlón.

— Na, kadét úr, ezt se hittük vóna még két héttel ezelőtt — rogy le mellém Busa János, aki most a takarítólegény tisztét tölti be nálam önkéntes vállalkozásból — piszkosabbak vagyunk, mint az idesanyám koszos malaca, akit a cigánynak adott. Nem mosdottam mán egy hete.

— Legalább a konyhát el ne vesztettük vóna szem elül — vakarja a füle tövét a Busa szomszédja — nem vót meleg étel a gyomromba öt nap óta...

— Hát hideg tán vót? — ingerkedik Busa — hacsak azt a káposzta-torzását nem tartod annak, amit tegnap este húztunk ki ebből a hitvány fődből...

Egyszer csak Busa elrikkantja:

— Nézzétek mán, ahun gyün az idesanyám malaca!... Nem hiába emlegettem!

Csakugyan, vagy hat lépésre vonított egy árva malac, piszkosan, vakaratlanul... tétova nézegetve s meg-megriadva, mintha nem találná az utat...

— Hej fiúk, ezt a jó Isten küldte, ez most mán a mi foglyunk — találja fel leghamarább Busa — ne sokat prézsmítáljatok, hanem egy-kettő: bagnétot, bicskát elő, osztán disznótort csapunk, ízibe!

Általános helyeslés lőn a válasz és szegény malac minden nemzetközi jog ellenére csakhamar felvette a megboldogult nevet... Jobb hiányában a táborigazgatók kerültek elő és az egész cug készült a malac-torra... Mindenki előre csemcsegte az ízét...

Az egész szakasz körülülte a tüzet, még a szomszéd szakaszbeliek is, mint valaha ősapáik az áldozati perjét, a pusztában. Busa vette át a kommandót:

— Az egyik svadrom a tüzet rakja, a másik vigyáz, a harmadik meg vakarja...

A pörkölt orrcsiklandozása kezdett határozott formát öltetni s a nagy igyekezettől a színe is nekipirult... De úgylátszik, megirigyelhettek felülről, mert belevágott a leggyönyörűbb pillanatban az avizó:

— Alarm! . . . Vorwerts X. irányba!

Azt a káromlást meg se próbálom leírni, ami ennek nyomán kifakadt.

Valahogy mégis elindultunk. Éppen pitymallott. Egy-két megzavart veréb, meg varjú keringett csodálkozva, talán vágyakozva . . . Nagy elülről egy vízimalom szilhuettja, a félsötétben, mint valami ördögmotolla . . . Jobbról-balról, vagy két-három kilométernyire, egy-egy-egy kisebb erdő sejtelme.

A mi századunk volt a vorpatrul. Magam az élnél, mellettem az el nem maradó Busa.

— Kadét úr, azér valamit elmentettem — s nagy vigyorogva húzó elő a tarisznyából egy eléggé megsült darabot.

— Hát te ettél már?

— Nem én, de a kadét úrra most több munka vár!

— Már hogy várna?

— Úgy, hogy, tetszik látni messziről azt a két erdőt? Hát az a muszik tanyája!

— Ugyan, eridj már, hisz tegnap a patrukok átkutatták s ami volt, elkergették. Különben is az ellenséget P. falu irányából jelezték.

— Igen, a komendó, de hát mit tuggyák azok! Mert hát ha én a fonóba a jányok orsóját el akartam emelni, biz én se elülről kaptam hozzá, hanem vagy ódarul, vagy a szék háta mögül . . .

Közben lassan-lassan kireggeledett s mintha a világosság derengésével a balsejtelmem is nőttön-nőne . . .

Pfiú . . . pfiú! . . . hasít át a párás levegőn az első muszka üdvözet s ugyanekkor az egyik káplár felordít:

— Jaj a lábam! . . . s lebukik előre.

Alig hogy lehajolnánk utána, megint egy . . . kettő . . . három lövés, majd: pakk . . . pakk . . . pakk . . . -géppuska; szóval balfelől az egyik erdőből szabályos gyalogsági támadás.

— Kadét úr, ide tessék jönni az egész cuggal! — ordítja túl a vad lármát Busa s azzal hasal is egy szabályszerű lövészárokb.

Orosz munka volt. Mi még akkoriban nem ástunk ilyet, lenéztük. Most bezzeg hasznát vettük.

Valahogy nagy keservesen elhelyeződik az egész elővéd. Felvettük a harcot. Busa három helyett is dolgozik. Most látom, mennyire helyén van az esze. Jobban, mint akármelyikünké . . .

Mert az csak mesebeszéd, hogy a katona nem fél. Bizony benne van az eleinte a legmagasabb előljárótól kezdve a legutolsó csatáig mindegyikben, különösen az első tűznél . . . Minden az idegek vibrációja: ha nem drót, vagy acél, akkor bizony beleremeg . . . Csakhogy a magyar bakáé acél, sőt drótkötél, egy népfajta sem állja úgy a veszedelmet, mint ezek a keménykötésű mokányok.

Busa meg egyenesen csodákat művelt. Folyton járt a szája, mintha csak a maga rökönnyével a többiét is el akarná üzni:

— Jó lesz már, kadét úr, nem félek már! . . . Csak még a másik erdőből . . .

— Nem baj, akkorára megérkeznek majd a többiek is!

János most elővette a megmentett malachátulját, azt tette meg marsallbotnak s úgy biztatta a többit:

— Annak adom a felit, aki velem gyün sturmra! Gyertek fiúk, lesz a muszinál még több enivaló is!

Lassan-lassan megérkezett a főcsapat is; igaz, hogy már akkorára mi a felére olvadtunk . . . Most megszólalt a másik erdő is, majd belebőgött a falu felől az orosz ágyúpark. A mienk felelt rá. Mindenfelől össze-vissza zengett-zúgott a sok rejtett, vagy leplezetlen pokolokádó.

Ez volt csak a koncert! a teljes kar: prím, tenor, szekond, basszus: fegyver, géppuska, gránát, srapnell . . . Az erdő visszhangozta, fokozta, mint hangszóró . . . Nehéz, fojtó, gyilkos szag és pára nehezedett a sok tüdőre, ez a lőpor el nem maradó kísérője . . .

— Nem baj, fiúk! sárga a pityke, piros a paroli, ne gyulladj be baka! . . .

Nem tudok még most sem számot adni róla, hogy és miként történt: csak Busát láttam szorosan magam mellett a nagy káoszban; nem révesztett akkor sem szem elől, mintha csak rábízta volna. S amikor egy tagbaszakadt óriás cserkesz-féle nekem tartott: akkor is ő sujtott hamarabb; és hogy nem rogyott le az óriás: nekiment két pusztá marokkal, habzó szájjal, csikorgó fogakkal . . . Ott tépte, marta, harapta, rúgta egymást a két fenevad, míg csak az egyik alul nem maradt . . .

A felső Busa volt . . . A bicskáját, meg a malac cubákját szorongatta akkor is és hogy az alullévőben nem volt már élet: ráülve jobbról-balra legyíngette, mint az iskolásgyereket a tanító.

— No komé, hát kellett e'neked! . . . Majd, mikor meglát engem sértetlenül, elrikkantja magát örömeiben:

— Szerbusz, kadét úr, csakhogy megvagyunk! . . . s azzal ölel-nyal-fal végtében, amilyen hosszú és amilyen piszkos vagyok . . .

A dühroham ezalatt beljebb tombolt és lassan-lassan kifelé nyomult az erdőből . . .

— Futnak, kadét úr! — ordítja örömmel egy szakaszvezető.

— Utánuk! — kiált Busa s loholunk ki az erdő másik szélére nagy inaszakadtan. Vagy jó ötven lépést tettünk, míg kiértünk. A vad futástól a szívünk a torkunkban dobogott.

Itt várt aztán a kijózanító valóság! A hús reggel még csak fokozta az ébredést. Kitárult az egész terep, most láttuk az orosz taktika végső kifejtését. Azért hátráltak, azért engedték magukat verni, azért futottak a rohamtól, hogy ide, a legmélyebb vackukba csaljanak . . .

Legalább hétszeres embergyűrű hömpölygött a dombon alá s igyekezett az egész tábor megkerülni bennünket . . .

A lomha mackó végső ütésre emelte durva mancsát és halálos öleléssel igyekezett magához szorítani farkas mostoháját . . .

Busa kémlélődve nézett hátra :

— Hej, kadét úr, ha ezt az egy utat is elzárják előlünk, akkor végünk !

— Már pedig elzárják, mert odaát nincs emberünk.

— Nem jó van ez már megint ! Mér nem maradt ott rezerva?

— Hát minek?

— Annak, hogy most lenne mit bevetni a tűzbe. Most teljesen körülzárnak . . . Mi lesz velünk? . . .

— Mindegy most, János, mit tudjuk mi azt ! . . . Gyerünk, tegyük meg mi is a magunkét ! A mi tíz-tizenöt emberünkkel is több lesz.

Már ekkor csak ennyi maradt a szakaszból.

Azzal rohanunk kifelé vagy tíz-tizenöt lépést . . . Lebukunk egy szántásba s így akarjuk, ugrásszerűleg elérni a többieket.

Ott már a gyűrű szorult összebb-összebb. Nyilvánvaló a muszka szándék : ingoványosnak akar terelni bennüket . . .

— Előre ! — adom ki újra — ne féljete, már csak pár lépés !

Felemelkedünk . . . ugrani készülünk . . . egyszer csak hatalmas ütést érzek hátulról. Mintha puskatussal jól oldalbatalálnának. Még hátra is akarok fordulni, ki az az ügyetlen, de abban a pillanatban végigterülök a földön : bele egy kisebb mélyedésbe . . .

— Kadét úr, mi az? ugrik oda Busa . . de biz én nem mozdultam, csak elhomályosult szemmel nézek rá . . .

— Kadét úr, vérzik ! Rögtön keresi az eredetét és meg is találja a bal karomon, fenn a muszkulusznál, már akkor úgy fityegett le, mintha csak egy szál drót tartaná.

— Biztosan valami slapner, nézi műértő szemmel s azzal már kötözi is a kis csomaggal, de előbb az ásóval földhányást igyekszik kaparni, hogy védve legyünk . . .

Ideje is volt, mert a golyók csak úgy csapdostak, mint a nyári szúnyogok . . .

— Szedd az irhádat, János, mert te is úgy jársz, mint én !

— Ne tessék itt most rendelkezni, most én vettem át a kommandót, a kadét úr most betegállományban van . . . — s azzal folytatja nagy ügyesen, szorgosan . . . de én a végét már nem látom, nem érzem . . .

A vérveszteség, az izgalom, az egyhetes ébrenlét, az események halmaza mind együvé tornyosultak és elvették a megmaradt kis energiát is . . . Minden összefolyt egy képpé . . . és a szervezet megadta magát a jótékony zsibbadásnak . . .

* * *

Az álomnál mindig ridegebb a valóság. Hát még az olyan, amelyet négy füstös fal és piszkos köpenyekből összetakolt nyugvóágy határol : megtöltve szennyes emberek párájával, kozmás, savanyú ételszaggal . . .

Most éreztem csak igazán, teljes szörnyűségében katasztrófánkat.

A sebesült ember különben is mind nyűgös, kicsinyhitű. Sokszorozva érez és lát, a csatákbeli nemgondolkozását is átéli, átérzi tízszeresen . . .

Tudta ez Busa is, tehát ott leste mozdulását.

— Sokáig aludt, kadét úr, öreg délután van már . . .

— Hol vagyunk most? — és gyanusan néztem körül.

— Bizony a muszkák vendégei vagyunk: elfogtak bennünket. A kadét urat úgy cipeltük be egy orosz szanitéccel.

— Szóval fogságban? . . . Hát te mért nem menekültél? . . .

— Hát akkor ki marad a kadét úr mellett? Meg aztán úgyis elfogtak vána valahol . . . hiszen körülkerítették az egész divíziót . . . Lútték itt már mindennek! . . .

Azzal kinyitja az ajtót, hát csak úgy barnállik mindenütt a piszkos, földszínű egyenruha . . . Éppen most visznek egy csomó foglyot a mieinkből . . . Ezek nem sebesültek, de gyűröttebbek, piszkosabbak, esettebbek, mint a legsúlyosabb sebtől vérző . . . Nekik a lelküket találták el, az maradt itt a nagy vásáron és most érzéketlen fásultsággal törik be testüket az új igába és jármolódnak a nagy ismeretlen felé . . .

Busa is meghatva nézi.

— Úgy hajtják őket, mint nálunk a csordát . . .

Közben jönnek hozzánk is be emberek, többnyire szanitécek, persze oroszok.

Busa mindjárt a jövőre gondolt:

— Hát kadét úr, itt nem maradhatunk, valahova jobb helyre kell iccakára kerülnünk.

— Hát hogy gondolod ezt? Hiszen foglyok vagyunk.

— De sebesült foglyok! . . . Mán tudniillik a kadét úr, én meg az ordonánca . . . Nekünk tisztességes kórház dukál, nem ilyen rossz kötözőhely!

Fordult is rögtön egy bennmaradt szanitéchez:

— Hé, Vaszij, vagy hogy hínak! . . . Spital . . . spital! . . . — azzal rámmutat:

— A kadét úr! . . . Elvinni . . . s jelzi kézzel-lábbal sebesült voltomat.

A muszka megérti a nemzetközi nyelvet, kinyitja az ajtót és széles, lassú ívben nyugati irányba mutat:

— Spital . . . sanitári. — A távolból valami nagyobbfajta épület rajzolódott ki az erdős háttér mögül. A nyugodni készülő nap is reámmutatott. Ez kellett csak Jánosnak.

— Emmán szüret, kadét úr! Támaszkodjék csak a vállamra, aztán valahogy ellepegetünk. Mire besötétedik, oda is érünk.

Nagy vigyázva haladt velem János, amennyire csak a sebem engedte. Előzőleg felkötötte a karom egy ócska kendőfélével.

Minél beljebb haladtunk, annál élesebben előnkbedöbbsent a hajnali ütközet nyoma.

Csatatér! Ide gyere, ne a tengerre, hogy imádkozni tanulj! Még a golyózápor sem olyan iszonyú, mint az emberi vérszomj utónyoma, ekkora tömegben... Még ki sem hült tetemek: mégis ijesztő szederjességben... még hol van az oszlás: máris elviselhetetlen bűz...

— Gyerünk innen, kadét úr, nem jó az ilyent látni!...

De minél jobban kerülnék, annál megdöbbenőbb helyre akadunk. Mintha csak a kaszás csúfolódnék velünk. Lovakat is látunk. Akkora mindegyik, mint egy maszton... Felfordulva, égremeredő lábakkal, mintha ők átkozódnának gazdájuk helyett is. Különös összehasonlítás! Az ember legtöbbje arcrabukik, az állat fölfelé mered... A fojtó bűzt, mely alattomban kerülget és az iszonyú látványt, amely nyíltan támad, már-már alig bírom... Pedig még fele úton, ha járunk... Mind nehezebb, nehezebb a léptem... Busa is érzi, biztat, majd letesz... Pihenünk... Megint tovább: Jaj, mikor lesz vége!...

A látottak újra felemésztették energiámat... Nem bírtam a magam lábán...

— János, hagyj itt!... Eridj te magad!... Majd küldesz értem valakit...

— Azt már nem, kadét úr... majd leszünk valahogy... — azzal felnyalábolt két kézre és cipelt, cipelt a táborig kórház felé... De a körvonalak, a már égő lámpákkal, még elég messziről bólongattak... A megmaradt karommal Busa nyakát fogtam, fejem ráhajtottam a vállára. Úgy vitt, mint anya az alvó fiát... Még a rossz karomra is ügyelt...

Éreztem nehéz, mély szuszogását...

— Istenem, mi lenne velem, ha ez az ember nem volna mellettem!

S ahogy cipelt roskadozón: nőttön-nőtt az egyszerű baka alakja... Túl a földön, túl ezen az árva, kietlen tájon... túl a felhőkön is és a kibukkanó hold szelíd fénye ragyogja be gyöngyöző homlokát...

— Mán nem messzi, kadét úr... lihegi — nemsokára fedél alatt leszünk...

De érezni a hangján, lankadó kezén: alig bírja már... Szinte csodálatos, honnan is ez a tengernyi energia! Mintha az enyém, amely a p...i ugaron maradt, belézállt volna...

Lassan-lassan fogy a távolság... Már egész közletről integet a kórház, vagy inkább valami kastély-féle...

Busa egy nagyot kiált, már nem bírja erővel... Szerencsére meghallják és jönnek is előnkbe szegény lengyel parasztok... Készséggel segítenek — és ez a nagy szerencsénk, mert szegény, végsőkig hajszolt János velem együtt rogyik le a nagy pántos kapu küszöbére...

* * *

Ma már olyan, mint valami álom. Lidérces, kúsza álom... Egy-egy elhalványuló, elmosódó arc... szakállas, torzonborz emberek, tagbaszakadt, jámbor teremtetések, a legtöbb szelíd, Krisztus nézéssel...

Gróf Styepinszkynek hívták azt a derék lengyel főurat, akinek

a kastélyát kórházzal kisajátították. Itt helyezték el a mi elfogott egészségügyi intézetünket is... Nagy vita indult meg: amputáljanak-e, vagy nem? A bizonytalan helyzet, állandó ápolás esetleges hiánya...

Busa mindenütt mellettem kardoskodott, hogy ő ápol, mindig velem van... Végre is megmenekedtünk...

Sok terme volt a kastélynak, de mindegyik színültig sebesülttel... Én Busával egy szűk kis szobába szorultam. A hallból nyílt, beláthattuk a rejtelmes, süppedékes és annyira emlékezetes terepet... Rajtunk kívül még egy sebesült muszka tiszt. Jámbor odaadással tűrt és hallgatótt, pedig a lábát lőtték el...

Már másnap megszólalt János:

— Jó hely vóna ez, kadét úr, hanem egy baj van.

— No, mi az?

— Az, hogy nincs mit enni. Se nekik, se nekünk.

— Hát az hogy lehet?

— Úgy, hogy a legközelebbi nagyobb falu, ahunnan kaphatnánk valamit, állandóan tűz alatt...

— Tűz alatt?

— Igen. Hallgassa csak, kadét úr!...

Csakugyan, tompa moraj. Sokszor ismétlődik, szabályos ütemekben. Távoli ágyúszó...

— Te, János, hiszen akkor a mieink megint közelednek...

— Biztosan előnyomulnak. Adná az Isten!...

Ezen elgondolkoztunk, de kisvártatva újra megszólalt Busa:

— Kadét úr, én széjjelnézek!

— Hol, te?

— Hát itt... a környéken...

A cselédek közt, ha lengyelek, biztosan van, aki velünk tart... Majd kiókumlálom valahogy.

— Inkább ennivaló után nézz!

— Az is lesz, csak ne tesszen búsulni!...

Azzal kiment és jó sok idő telt bele, míg visszajött. Valami porcelán ételhordót szorongatott a kezében.

— Leves, meg tejberizs... A szaga csiklandozta az orrunkat.

— Hol vetted?

— Hát a jó Isten adta — hunyorított ravaszul.

— Te, János, vigyázz, még felkötnék!

— Ne tessék engem filteni, hatvanötös legény vagyok én, meg aztán szabolcsi gyerek.

Attól kezdve minden ebéd, vagy vacsoraidő előtt eltűnt és meg-rakodva tért vissza... Úgy táplált, mint Illést az a bizonyos holló... Még a szobatársnak is jutott. Hozzá elég rendes ételek: hol egy csirke, hol valami becsinált... Néha tej, vagy rizs, fehér kenyér... lehetőleg mindig betegnek való...

Már vagy három napja tartott ez így.

Remete ut Pál

— Te János, mondd már, hol veszed ezt a sok ételt?
 — Ne szólj szám, nem fáj fejem...
 — Na, ne légy szemtelen!
 — Nem én, kadét úr, csak ez hadititok — és ravaszul pislogott...
 — Aztán, mit gondolsz, meddig tart majd ez így? Azt hiszed, rá nem jönnek...

— Mire?
 — Hát a huncutságaidra... Úgy kiteszik a szűrünket, hogy arrul kódulunk...

— Ne tessék félni, amíg engem lát... Aztán meg nem igen sokáig leszünk mán itt.

— Hallottál talán valamit?...
 — Úgy egy-két szót... Valami kicsit értek tótul, kukásoktól tanultam... Azt hiszem, hónapután odébb szállítanak bennünket...

Busa javában szorgoskodott körülöttem, mikor kívülről lárma, meg izgatott járás-kelés.

— Fújd el a lámpát, János! — sürgetem Busát. Indulni akar vissza, de már nem volt rá szükség...

Egy nagy csattanás: ablak és lámpa egyszerre... Őrült csörömpölés, kint szitkozódás... A betört ablakon át hűvös nyárvégi szellő... Majd pillanat múlva élénk fegyverropogás... Kisvártatva géppuska, szóval szabályszerű ütközet... Önkéntelenül is lekaptuk a fejünket, be a takaró alá, sőt a muszka bajtárs még jajgatott is...

— Aha, kadét úr, kezdődik mán! Hál'Istennek, itt vannak a mieink, majd csak lesz valahogy!... Hej, de szeretnék kinézni! — azzal somfordált az ajtó felé.

— Nem maradsz itt mindjárt!

— Rögtön gyüvök, csak szíjjelnézek, legalább a folyosón...

— Ugyan, maradj veszteg, még valami bajt zúdítasz a nyakunkra.

— Csak a vacsorát akarom megnézni.

Ezt ugyan nem hittem, de annyi vágy ült a kérése mögött, hogy kiengedtem.

— Hát nem bánom, de ne soká maradj!

Vártam, vártam jó darabig, nem jött... Éhes is voltam, hozzászoktam újra a rendes étkezéshez, de közben elnyomott az álom, úgy ahogy a földön elterültem, csak előbb ösztönösen magamra rántottam a takarót, meg a párnát... Nem tudom, meddig tartott a kábulatom, vaksötét volt, mire fölrezzentem. Hideg volt, a törött ablakon át csak úgy húzott a szeptemberi deresedés. Azon felül lárma szűrődött be, amely folyton erősödött.

— János! János!... Azonban válasz csak a szomszédom szuszogása volt.

— Busa! — nyomtam meg jobban, de felelet helyett a szomszéd hallból élénk lábdobogás, majd fegyvercsörrenés és egy kézi villanylámpás vékony reflektora.

— Vannak itt magyarok? — csendült végig egy határozott hang, kiérzett hogy férfi küldte.

Nagy mozgás felelt rá s mindenütt lámpát gyújtottak. Egyszeriben megélnékült az alvó, vagy inkább szorongó épület.

— Busa, Busa, ébredj! — de csak újra nem kapok választ.

A mi ajtókat is kinyitják:

— Magyarok vannak itt? — kérdi az előbbi éretorok s a lámpa rávilágít. En már akkor az ágyon, az orosz még mindig az ágy alatt...

Egy magas, vállas, csupa-füstös, nyakig-sáros, marciális honvédtiszt volt a bedöngő. A félvállára stílszerűen húzódott egy orosz köpönyeg, mint valami diadaljelvény.

— Azonnal készüljete! Nincs veszteni való időnk!...

— János, János!...

— Miféle Jánost keresel? — azzal nem vár feleletet, hanem bemutatkozik... Sikerült átvágniok ezt a vonalat és csak értünk, sebesültek kedvéért nyomultak idáig...

— Honnan tudták kapitány úrék, hogy itt vagyunk?

— Töletek jött át egy ember, nagy titokban, még az éjtszaka s az jelentette, hogy a mi sebesült foglyaink tanyáznak itt... És már kiabált is tovább stentori hangon:

— Hamar készülni, rögtön viszünk beljebb benneteket!... Örömben felugrottam... Bántam is én akkor a karomat, csakhogy mehetünk!

— János, Busa! Hol vagy? — kiáltottam kifelé.

— Miféle Jánost keresel megint?

— Az ordonáncomat. Még az este kiment és nem jött vissza...

— Megállj csak, hogy is hívják a legényedet?

— Busa János.

— Busa?... Hogy nézett ki?

Ilyen, meg ilyen... leírom.

— Hú, pajtás, azzal egy kis baj van.

Roszzat sejtettem... Az ebédek... meg a vacsorák...

— Csak nem valami lopáson érték kapitány úrék?

— Dehogy lopáson... Ő hozta hírül, hogy ti itt vagytok, ő is vezetett ide. Hanem előnyomuláskor egy fáradt golyó nekiment és bizony igen a mellére szívta...

— Csak nem halt meg? — döbrent ki belőlem.

— Talán még nem, de nem hiszem, hogy sokáig viszi... a tüdején ment át...

Okvetlen látni akarom!...

— Itt van valahol nem messze, behozták a mieink...

Mit bántam én most hazamenetelt, meg sebet, rohantam utána, hogy még életben kapjam...

Ott feküdt szegény az udvar végében, hordágyon, egy tujafa tövében. A fa lecsüngő ágai, mint valami lombsátor fonták be.

— Jánoskám, mi van veled?

Elhaló, bágyadt nézés, szomorú mosoly:

— Betört a szógálatom... kadét úr... csakhogy megmenekültek... Igen nehezen beszélt már.

— Édes Jánoskám, az Isten áldjon meg, mit tehetek érted?

— Mán semmit, kadét úr... de csakhogy... ezt is megértem...

— János, János! — és tartottam fejét az ép kezemmel.

Mégegyszer felnyitotta szemét:

— Isten áldja... kadét úr...

A kezem még akkor is szorongatta.

* * *

Nem tudom, hogy temettük el. Apátiával néztem mindent végig, úgy kellett elhúzni onnan. Mintha a lelkem egy része maradna ott a galíciai sírban.

Annyira emlékszem csak, hogy a kibújó nap piros fényt ragyogott reá, de kellett is ez a dísz, mert az én hálámon kívül semmi más nem jutott szegény, drága, hős Busa hantjára.

Nagynehezen feltettek az egyik szanitéc-kocsira. Éppen indulni akartunk, amikor egy öreg parasztasszony, meg egy kaftános galíciai lélekszakadva rohannak a kocsisorok felé.

— Meine Herrn! Meine Herrn, bitt'schön... — és valami cédulát lobogtatott.

Hétrét görnyedve, nagy alázattal hápogott s támogatta az asszony panaszos sírása.

A kapitányhoz vezették őket. A zsidó zagyva németiséggel, az asszony pedig lengyelül jajgatott, persze egyszerre. Nagy feleselgetések után kitudódott, hogy ú. n. «Quittungokat» hoztak. Valaki náluk járt a mieink közül a napokban élelmiszerekért. A zsidó szerezte és az asszony adta, az illető pedig hadiregula szerint «nyugtával» dícsérte a napot.

A kapitány olvassa a cédulát, csóválja a fejét, majd kiáltja a nevemet. Éppen kihajoltam az egyik szanitéckocsi ablakán.

— Nesze csak, ez téged illet...

Nézem a piszkos papírcédulákat — volt vagy tíz darab. — Betűzöm: egy csirke, liter tej... kenyér... csupa élelmiszer, itt-ott egy üveg bor...

Szabályszerű nyugták, nagy iromba írással és alakanyarítva: Inf. Busa János, regiment 65.

Minden szomorúságom mellett elmosolyodtam és az előszivárgó könnyek között mondtam el a kapitánynak, hogyan táplált Busa engem és a muszkát napokon át. Hányszor játszott az életével önfeláldozó könnyelműséggel, csakhogy éhen ne vesszünk...

Kiegyeztünk a zsidóval és zsebemben a nyugtákkal, most már szent ereklyékké, még nehezebb szívvel ültem vissza a zsúfolt kocsiba.

Megindultunk... A hosszú kocsisor kígyózott velünk, tépett magyarokkal, kik már akkor a dicsőség útját oly szomorú körülmények között jártuk meg...

Még egy búcsúpillantás keletre, az én Mekkám felé, amit talán soha nem látok többé, ahová azonban mindig elszáll a révedező gondolat.

Nyugodjál békén, csendesen, hűséges pajtásom! Álmodjál dicsőségről, feltámadásról! A ti szentelt véretek legyen szószólója odafönn az örök magyar Igazságnak.

Zitás Bertalan.

TÉLI ELÉGIA.

*Valami furcsa dal zümmög ma bennem.
Itt csendbe bűvó, téli délután van.
Ki tudja, merre kóborolt a lelkem,
s üzenget vissza fél melódiákban.*

*Én összehúzott vállal, mint a macska,
a lengő lábú tűz táncába nézek,
s mint gyermek, hogyha mélybe hullt a labda,
halászatok rég elmerült meséket.*

*Olykor, ha lankad, ját dobok a lángra,
s dőbvenve nézek lendülő kezemre.
Nem jó: tüzet szítani félhomályban,
belobbann furcsa, alvó életembe.*

*És így mesél a tűz: Az erdőmélyen
egy kecskekörmű vén szatír telet,
dermedten alszik most a tölgy ölében,
s tavasszal, éjjel lopva útrakel.*

*És énekel a tűz: Az éjtszakában
futnak tavasszal kóbor csillagok,
sorsok felett a messzeség tavában
fénykelyhük lobban, s bennük én vagyok.*

*És én vagyok a sarlós hold szívében,
a néma vérbe ritmust én viszek,
ki éjben kószál, titkon én kísérem,
vigyázz! vigyázz! takard el a szíved!*

*A láng meséli furcsa, halk meséit.
Lágyan szítál a hó pihéje kint,
macskám a tűzbe bámul, szőre fénylik,
nyújtózik, gunnyaszt, néha rámtékint.*

Szítál, szítál a hó pihéje kint.

M. Juhász Margit.

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

AKOMMUNISTA internacionale erkölcsi és anyagi tekintetben egyaránt felbecsülhetetlen értékű támasz. A börtönből szabadulást, Ausztriában pedig korlátlan tevékenységet jelent az emigránsoknak, ha Moszkva fellép érdekükben. Kun Bélát és társait éppúgy nem adja át az osztrák kormány a magyar bíróságoknak, mint ahogyan Justitia istenasszonynak lesújtó kezét is feltartóztatja az az aggodás, hogy Oroszország a magyar hadifogolytisztek felkoncolásával fog válaszolni. Moszkva pedig védelmébe fogad mindenkit, aki csak előkészítette a forradalom útját a bomlasztó aknamunkával. Nemcsak kommunistákért exponálja magát, hanem olyan polgári származású újságírókért is, mint pl. Kéri Pál, akik soha nem törődtek a proletariátussal. Afelől minden emigráns tisztában lehet tehát, hogy a legvégső szükségben bizalommal fordulhat a vörös centrumhoz. Ezt gyakran meg is tették. Természetesen lehetőleg titokban vagy messze távol, ahol nem kell tartani az ellenőrzés és leleplezés lehetőségétől. A félhomályban való megegyezés különben Moszkvának is kedvére van, mert jól tudja, hogy az ő útját előbb másoknak kell előkészíteni. Hock amerikai szereplése vagy Károlyi kapcsolatai a párizsi kommunistákkal egyaránt mutatják, hogy az «elvi» ellentétek mellett mindkét fél állandóan kész a közös munkára.

A moszkvai forradalmi központ kisugárzó és összefogó ereje a tulajdonképpeni bolsevik agitátorok hadán jóval messzebb terjed tehát. Hatalmas erkölcsi támpont, amely megerősíti az önbizalmat, átsegít a sikertelenségek okozta lelki depressziókon. Még az «idealisták» is, akik nem várnak anyagi támogatást, még azok is hitet és reményt merítenek a vörös italból, amely nekik új, szebb világrend beteljesedésének mámorát ígéri. Rajtuk kívül az emigráció zömének még többet jelent Moszkva: pénzt, jövedelmet, biztos, sőt kényelmes megélhetést. A kommunista vezéreknek és agitátoroknak ugyanis nincs semmi elfoglaltságuk vagy állásuk az üzleti vagy társadalmi életben, nem rendelkeznek a munkások szakszervezeteiben oly nagy jövedelmet jelentő stallumokkal, mint a szociáldemokrata vezetők. A magyar munkásoktól a kommunisták egy fillért sem kaptak. A pénz hozzájuk számlálatlanul a moszkvai bőségszaruból dült; az emigránsok az éhhalállal küzdő orosz proletárok szája elől elvont vagyonban dúsultak.

A kommunista frakciók viszáljai leplezték le és bizonyították be, hogy Moszkva mily bőkezűen gondoskodott Magyarországra ellen küzdő szövetségeseiről. A bécsi kommunista pártban több volt a jól fizetett

párttisztviselő, mint a megszervezett munkás. A pártbürokráciának a legkülönbélebb nevek alatt szereplő tisztviselőkategóriái zsúfolva voltak emigránsokkal, akiknek napi munkájuk szinte a semmivel volt egyenlő s akik címeiket csak a látszat kedvéért kapták. Az újságok, pártlapok, röpiratok kiadása is vagyona került, a pénzhiány azonban sohasem volt akadály. Ezeket az emigránsokat valósággal minden érdekszáluk kenyéradó gazdájukhoz fűzte. S csak annál jobban ragaszkodnak hozzá, minél inkább érzik, hogy Moszkva nélkül ők, a munkától elszokott emberek többé nem tudnának önállóan megállni. Ezért bocsátják meg egymásnak a szembenálló frakciók is a legnagyobb sértéseket, csak hogy ne kockáztassák a kommunista internacionale kegyeinek elvesztését. Ezeknek az embereknek így hivatásuk, foglalkozásuk lett a forradalom.

A «hivatásos forradalmár», ez az immár közkeletű és nagyon találó elnevezés azt is elárulja, hogy a polgári társadalomra ezek az emberek sokkal nagyobb veszedelmet jelentenek, mint a régi forradalmaknak belső szenvedélyektől hajtott vezetői. Míg az utóbbiak vulkanikus kitörésekhez hasonlóan meggondolatlanul és életük kímélése nélkül rohantak az akadályoknak, valósággal fejjel a falnak, addig az emigráns forradalmárok higgadtan, átgondolt terv szerint fúrják aknáikat és helyezik el bombáikat. Gépszerűen, pontosan dolgoznak, akárcsak egy nagy állam közigazgatási szervezete. Hajszálfinomán kapcsolódnak a kerekék egymásba és zajtalanul mozgatják a jól megolajozott gépet. Kifáradására, elkopására nem lehet tehát számítani, inkább attól kell tartani, hogy éjjel-nappali munkája szét fogja porlasztani a polgári társadalmat.

A főcél, amelyen a magyar emigránsok dolgoznak, éppen ez. Lelki életükben gyökerező kényszer és anyagi megélhetés egyaránt erre sarkalja őket. Egész életük arra irányul, hogy a forradalom segítségével újra érvényesüléshez és uralomra jussanak.

Emigrálásuk éveiben számtalanszor hangosan hitet tettek arról, hogy minden reményük a forradalomban van. Mindjárt az első hónapokban, amint felocsudtak és magukhoz tértek, a forradalom szükségszerűségének és elkerülhetetlenségének hirdetésével kezdték meg tevékenységüket s ugyanezt folytatták még évek múlva is. 1920 őszén a «Világosság» cikkírója a világegyetem órájának járásával példázta reménykedését és meggyőződését: «A forradalom feltartóztathatatlan jön. Ha tekintetünk a világegyetem órájára téved, megnyugvás és remény költözik lelkünkbe. Az óramű örült gyorsasággal jár, az események egymás sarkában vágatnak. Nem, ezt az órát nem lehet megállítani, amíg csak feladatát el nem végzi». (1920 nov. 3.) Évek múlva, 1925-ben, amikor ez a lap már rég megszűnt, az új emigrációs újság, a párizsi «Köztársaság», bár más viszonyok között, ugyanígy a forradalomban látta a kivezető utat: «Hosszú évek kijózanító tapasztalata, a magyar dolgok menetének tisztánlátása, a tömegek varázsa és a leküzdhetetlen kényszerűség átérzése vágyaink szárnyai alá szerelik a forradalom motorját, mely egyedül vihet minket vissza a Tisza partjára». (1925 júl. 5.)

Mindkét példázatot, az őket elválasztó évek dacára ugyanaz a hit, mély meggyőződés és optimizmus hatja át. Oly érzések, amelyek felhevült idegállapot következményei. Az a meggyőződés, amelyet a játékos akkor érez, amikor egész sorsát, boldogságát egyetlen kártyalapra tette fel s most már makacsul csak arra tud gondolni, hogy ez a lap a döntő ütéskor kezében fog lenni, mert különben vége mindennek. Az a hit, amely elúzi tőle a sikertelenség kétségeit s amellyel kényszeríteni akarja játék közben a vak véletlent, hogy az adott pillanatban juttassa kezébe az óhajtott kártyát. Az az optimizmus, amely az éveknek látszó másodpercek alatt ködszerűen elborítja agyát, elválasztja őt a külvilág jelenségeitől és a nagy tét megnyerésével kecsegteti. Bár szavaikat csak demagóg félrevezetésnek szánták, gyakori ismétlésükkel lassankint maguk is igazságnak érzik azokat.

A hit, amelybe az emigráció az egyéni érvényesülés, az egoizmus horgonyát belebocsátja, a forradalom győzelmének bizonyossága. Oly hit, amelyet egyre jobban tud önmagában beleszuggerni s amelyből nem képes semmi sem kiábrándítani. Ellenérvek, a józan ész bizonyítékai mit sem használnak s hiába tépi szét az illúziókat az események sodra. A sikertelenség nem jőzanítja ki az emigránsokat. Ha szappanbuborékként szétpattan az ok, amellyel a forradalom bekövetkezését bizonyították, a következő percben már új érvet kovácsolnak, hogy ehhez még szívósabban ragaszkodhassanak. Érdemes áttekinteni röviden az illúziókat, amelyek az emigráció életében a szuggeszció és a tömegek ámitásának alapjául szolgáltak.

Az első hónapokban, amikor Közép-Európának szinte éhhalállal küzködő népeire a megélhetés, a fizikai létfenntartás érveivel lehetett leginkább hatni, a kapitalizmus összeomlásából magyarálták és hirdették egy világforradalom elkerülhetetlenségét s ezzel az új rend megszületését. Magyarország ebben az elgondolásban nem játszott külön szerepet, sorsa szorosan össze volt kapcsolva a világforradalom következményeivel. Ennek a hitnek felelt meg politikai téren az emigráció vörös orientációja. A kapitalizmusnak ugyanis a végső dőfést a támadó orosz seregek hivatottak megadni, amelyek az új világrend evangéliumát hozzák keletről.

Ez az az időszak, amikor az európai munkásság bojkottmozgalma és az orosz előnyomulás a siker reményeivel tölti el az emigrációt, amint optimista hangulatának Pogány József népbiztos kifejezést is adott: «Ha Marx most élne, ujjongva kiálthatná újból az európai forradalom felé, mely most már a nyílt színen, a politika felszínére jelenik meg: «Jól túrtál öreg vakondok». Az utolsó esztendő hallatlan mértékben és arányokban forradalmasította Európa munkásságát és a fejek forradalmivá válása most már odáig jutott, hogy forradalmi cselekedetekkel emelkedett. Az eszme most már tetté sűrűsödik». (Proletár, 1920 jún. 30.)

Amint a bojkott és az orosz előnyomulás összeomlik s a kapitalista gazdálkodási rendszer erőteljesnek bizonyul, az emigráció felhagy a

világforradalom jelszavainak hangoztatásával. Észreveszi, hogy ezek a sikertelenséggel egyszerre elveszítették ható erejüket. Ezért Kelet felől megint Nyugatra tekint s ott keres olyan jelenségeket, amelyekkel alátámaszthatja óhajait. Minthogy pedig itt semmiképpen sem lehet megtalálni a «világforradalom» feltételeit, helyi forradalmak előjeleivel is beéri. A fordulat máról holnapra könnyedén megy végbe, amint azt Szende Pál 1920 okt. 27-i szavai mutatják: «Egyre jobban elhalványul a lehetőség, hogy keletről jöjjön a megváltás, az eddiginél tökéletesebb, igazságosabb, gazdaságosabb társadalmi rend. A haladás csak a nagyobb kultúrájú népek oldaláról indulhat ki. A közeljövőben várható angol irányváltás és a későbbi időpontban bekövetkező francia forradalom jelentik azt a tisztító vihart, amely a Franciaország forradalmi multját megcsúfoló Millerand-rendszert hírmondó nélkül fogja Európa színpadáról elsöpörni». (Új október felé. 42. 1.)

Most már Magyarországot is kikapcsolják a világforradalomnak egyszerre teoretikus távolba tűnő ködéből: «Mi türelmetlenek vagyunk, mi nem akarunk a világforradalomra várni», hangoztatják és olyan lokális okokat keresnek, amelyek a magyar forradalom elodázhatatlanságát bizonyítják. A «fehér terrorban», a «magyar nép elnyomásában», «katonai diktatúrában» stb. találják meg ezeket az okokat, amelyek, fejtegetéseik szerint, előbb-utóbb a leigázott nép elkeseredett felkelését fogják kirobbantani. Az emigránsok — mily önzetlenség! — segítségére sietnek a magyar népnek s a kisentente államok imperialista politikáját nyerik meg szövetségül. Ennek támogatásával akarják ugyanis elűzni a forradalom kitörésének legerősebb akadályát, a konzervatív kormányt. Hosszú hónapok kitarató, nem lankadó munkáját fordítják a kisentente-orientáció idejében céljuk elérésére és az eredménytelenség sem lohasztja le kedvüket.

A sorozatos kudarcok után, amikor meg kell győződnie, hogy a nagyhatalmak ellenállása miatt nem boríthatják fel a kisentente fegyveres beavatkozásával Magyarországon a rendet, ismét találnak vigasztalást. Most morális bizonyítékokat keresnek elő és kilátásba helyezik, hogy a konzervatív rendszert csak annál biztosabban fogja saját erkölcsi csődje megbuktatni. (Bécsi Magyar Ujság. 1921 nov. 3.) Ha ezek az érvek is elkopnak a sok használatban, hamar találnak újabbakat, frissebben csengőket. Pénzügyi válság, valutaromlás fenyegeti a közgazdasági életet s már készen is vannak a következtetés levonásával: «A fehér terror rendszere recseg-ropog, csak a szuronyok és ólomfütykösök tartják még benne a lelket. A brutális hatalom sok mindenre képes, csak arra nem, hogy az országnak gazdasági szükségleteit állandóan elfojtsa. Ezek a gazdasági erők lépnek most működésbe s a harc eredménye nem lehet kétséges». (Szende i. m. 144. l. 1922 júl. 15.) S hogy ez az eredmény még kevésbé legyen kétséges, sietnek ki Amerikába és Párizsba, hogy ott gáncsolják el a népszövetségi kölcsön ügyét.

(Folyt. köv.)

Mályusz Elemér.

Szent István Könyvek (*Dr. Trikál József: A lélek rejtett élete. — Dr. Mihelics Vid: Az új szociális állam*).

Tudományos könyvekben mindig gyanús, ha a szerző sokat szónokol és lírizál, hiszen a szerzőnek nem az érzelmeire, hanem gondolataira kíváncsi az olvasó és a túlságosan hangsúlyozott érzelmek sokszor a gondolatokat fojtják el vagy azokat akarják pótolni. *Dr. Trikál József* is a szónokló és lírizáló bölcseledők közé tartozik, de hála Istennek a gyanú ebben az esetben alaptalan, mert gondolkozása, ha nem szorítja is mindig szigorú keretbe érzéseit, megtartja a vezető szerepet. Talán témája is — misztikus lélektan — megkövetel bizonyos élenkebb érzelmi hullámvázst, noha talán éppen ezen a téren nagyobb bizalmat ébresztene a nyugodt és objektív előadás, mint a lelkesedés.

Trikál az önmagával vitatkozó filozófusok közé tartozik. Kérdéseket tesz fel, feleleteket keres és megoldásokat ad. A gondolkozásával járó érzelmi hullámvázst módszerében is megvan, tehát valószínűleg nem témájának következménye ez a szónoki hang, hanem egyéniségének. Amikor kérdez, ellenvetéseket tesz, valami halk, filozófikus rosszmájúság ömlik el mondatain; amikor felel, nagy tanultságra valló körültekintéssel és óvatossággal hordja össze bizonyítékait, amikor megoldást talál, szinte ujjongva lelkesedik és a következő percben a meggyőződés biztonsága tölti meg mondatait.

A filozófia és a spiritizmus problémáit mélyen átélő gondolkodót ismer meg az olvasó, aki a legközismertebb igazságokra is sokszor eredeti gondo-

latsor, de mindig új átérzés után jut el. Gondolatokat ébreszt, őszintén kitérje eszét és szívét: a könyv elolvasása után az olvasó hálát és rokonszenvet érez.

A másik előttünk fekvő Szent István Könyv *Mihelics Vid* munkája: *Az új szociális állam*. Csak mint «művelt nagyközönség» szólhatunk hozzá ehhez a könyvhöz, amely tulajdonképpen jogi szakmunka. A mű első jó tulajdonsága, hogy laikusok számára is érdekes olvasmány. Ez részben talán témájából következik (a háború utáni új államalakulásokkal foglalkozik), de a szerzőnek is része van az érdekességben, mert észreveszi azokat a dolgokat, amelyek az új alkotmányok száraz paragrafus-erdejében az élet új színét jelentik.

Ha egy könyv érdekes, ez már csaknem azt jelenti, hogy eredeti. A laikusok számára ez az eredetiség leginkább a szerző magas szempontjának eredménye. Elfogultság nélkül ismerteti az új államok berendezkedését, nagy nyugalommal tárgyal olyan kérdéseket, mint a demokrácia válsága, a munka és tőke viszonya. Nyugalmának és objektivitásának következménye, hogy ezekre a kérdésekre megnyugtató megoldást talál.

Ez a nyugalom és elfogulatlanság részben a temperamentum következménye, másrészt a szerző nagy olvasottságából ered. Német, francia és angol művekből nemcsak az adatait vette, hanem sikerült elsajátítania a nyugati szerzők legjobbjainak nagy igazságszeretetét és kíméletlen igazmondását is. Az ilyenforma mondatok nem ritkák könyvében: «A vagyonszerzés joga tehát megáll ott, ahol

a jogot tovább már csak a közjó ártalmára lehetne gyakorolni; a vagyonalmozás ne állja újat annak, hogy lehetőleg mindenki magántulajdonhoz, elsősorban földtulajdonhoz jusson». Napjaink ideges politikai életében ilyesmit csak az mer leírni, aki az elvek, a minden melléktekintetet elfojtó igazság birodalmában él.

Aki nem ismeri a neoskolasztika tág térre kiterjedő és magyarányú munkásságát, meglepődik majd azon is, hogy a szerző — sokak szemében talán túlzó elveit a legkonzervatívabb tekintélyekkel támasztja alá. A keresztény felfogás, Aquinói Szent Tamás, XIII. Leó pápa is felvonulnak a nyugateurópai nagy közgazdászok és jogászok sorában.

Könyve kissé túlszűfolt, megállapításai nem mindig látszanak leülepedettnek, de végeredményben nemcsak a Szent István Könyveknek, de háború utáni irodalmunknak is egyik dísz Mihelics Vid műve, mert a legmagasabb európai színvonalon áll.

Fábián István.

Gyallay Domokos: Hadrakelt emberek. Elbeszélések. 1931. (Minerva r.-t., Kolozsvár). Gyallay Domokos nagy szolgálatot tesz Erdélyben a magyarság ügyének. Hogy Erdély elnyomott magyar népe magyar maradjon, abban jelentős része van az ő néplapjának és könyvsorozatának, melyeket fáradhatatlanul és kitűnően szerkeszt. A *«Magyar Nép» könyvtárának* előttünk fekvő immár 44. kötete magának a szerkesztőnek nyolc háborús elbeszélését tartalmazza, melyeket a Napkelet olvasói jórészt ismernek.

Székelyeknek viselt dolgairól szólnak s mint a szerző saját harctéri élményei kedves közvetlenséggel vannak elbeszélve. Gyallay kitűnő mesélő, aki az apró emberek egyszerű élete folyásának látszólag jelentéktelen eseményeit vonzókká és jelentősekké

tudja tenni írásművészetének formáló erejével. Ez a formáló erő nemcsak történeteinek kerek kompozícióba való tömör összefogásában, hanem a jellemrajz elevenségében, a lélekrajz bensőségében, a meleg, helyenkint pompás humorú előadásában s a stílusnak székelyes zamatú, de azért minden erőltetett és fitogtatott provincializmust mellőző, ragyogóan tiszta magyarságában is mutatkozik.

A nyolc elbeszélés közül legkitűnőbb a *Gergő három győzelme*, egy egyszerű lélek nemes felsőbbségének rajza, s az *Aranybicsok*, mely a «sudalató» s a falubeliek szerint félbolond Takó Kelemennek élettörténete. Kelemen bizony fura dolgokat művel s nem úgy él, mint a józan átlagemberek szoktak, de szebben él, mint ők s valahogyan mindig neki lesz igaza. A kis elbeszélésben mély szimbolizmus van.

Azt hisszük, hogy ezt a kis kötetet nemcsak Gyallay szűkebb hazájában, hanem mindenütt gyönyörűséggel fogják olvasni.

Szinnyei Ferenc.

A veszedelmes szerelem. (Thury Lajos regénye. Athenaeum.) — «Esztelen bolondok voltak azok a nők, akik szerették magát és ezt el is árulták. Magának sohasem szabad bizonyosságot adni, benne van ez a fájában, a nemében, az egyéniségében, jaj a nőnek, ha egy pillanatra megfelelkezik magáról és mégis megteszi. Magának mindig kell egy csepp bizonytalanság, valami, amiért tovább kell küzdeni, ami magának ellenáll! Hol lennék én is egy év múlva, ha most beleszeretnék magába és elárulnám, hogy szeretem.

Zoltán meglepetve hallgatott. Nem tudott felelni, mert érezte, hogy Magának igaza van.»

Tiszta írói becsvággyal, előkelő írói eszközökkel megírt novellák alól Thury Lajosnak évek óta figyelmet és becsülést keltett neve most tizenöt éves regény címlapjára került. Az idézet, amin kezdtem, művének derekáról való s a

regény címül adott «veszedelmes szerelem» veszedelmes voltának talán ebben tapint leginkább elevenére. Ez a szerelem egy fiatal, nagytervű, tehetséges, de akaratában s önbizalmában alkati gátlásoktól betegesen megbénított író meg egy talentuma, egyéni jelentékenysége erején emelkedésre vágyó és érdemes vidéki színész nő között fogan meg s már fogantatásában gyötrődésre van kárhozthatva, két ember szenvedésére termett, noha az is bizonyos, hogy éppen erre a két emberre nézve az életben elérhető leggazdagabb lelki élményt is jelenti. Láz kintartással hajszoják egymást, önmagukra is mintegy egymásban keresik a feleletet, a férfi ettől a szerelemtől remélheti legtermékenyebb költői inspirációját, a nő az általa ihletett író színpadi teremtményével vágyik színészileg megmutatkozni, attól várja művészi «beérkezését». De ennek a magasba mutató és biztató szenvedélynek «Werdegang»-ja célba nem fut, pályája mindkettejükre nézve aláhajlik, majd könyörtelenül két ágba szakad: két fáradt, lendületében siváran elhanyaglott lélek veszi el egymást s még inkább — maga-magát. Ady szavával «megcsatáztak», csak hogy ennek a csatának győztese nincs, csak legyőzöttje.

A küzdelemben az asszony oldalán van a nagyobb pszichológiai éleslátás, a körülmények és kilátások józanabb ismerete. Ő ragaszkodik váltig a bizonytalanságnak ahhoz a «csepp»-jéhez, mely az ellenállás erején a férfit a küzdelemre még képessé tehetné s mikor a maga erősségét végül a férfiszerelemnek mégis feláldozza, ő van csak vele tisztában már az első perctől fogva, hogy a fiú újjongó diadala nyomán az enyészet hervadás illata szakad fel. Mikor Zoltán a szerelem mámorában felfedezi az «új Magdát» s azt, hogy: «az asszonyt olyan mélyrehatóan át tudja alakítani a szerelem, mint a férfit soha»: a nő már illúzió nél-

kül látja, hogy a «rég», «át» nem «alakitott» Magda mindent elveszített. S még a büszke rezignáció, a csatavesztés fájdalmas, de őszinte vállalása is benne érik meg hamarabb és önértesebben: «Nem érem be a felével annak, ami egészen az enyém volt».

Az érzés hullámvonalának minuciózus követéséhez Thurnak finom, hajlékony irónja van. A nobilis, úriás tartózkodásnak hangja, mely novellái után is sokáig fülünkben cseng, végigvonul most is egész regényén. Igaz, hogy ennek a veszedelmes szerelemnek minél pontosabb és hajszáliglmenő megmutatásában maga a regény sem kerülte el merőben azt a veszedelmet, hogy a hullámjátékot nagyon is álló vizen játszatja le: a passzivitásból, ami ennek a szerelemnek lényege, és végzete, a tétlen passzivitás a regény lapjaira is elárad. Jó és biztos realista eszközökkel való elindítás után a cselekmény minden realitásból valósággal kiesik, már-már pusztán érzés-elemzéssé szublimálódik. A Bourget-regény lélektani hajcsövességeire emlékeztet, de hova-tovább még azt a valóságmedret is elhagyja, ami Bourget-nál a lelki folyamatok regény-ágyául szolgál. Ha a fárasztó, lelketemésztő szerelem egész hangulati árnyalatgazdagságát szuggesztíven érezteti is: olvasmányul is akárhányszor fárasztóvá válik.

A végén az az érzésünk, hogy az író ez első regényében meleg és mély élményanyaggal dolgozott, a regényírásnak nem annyira művészi, biztos tervével, mint inkább — ürügyével fogott tollat, hogy önmaga felől faggatózék s ha a jól fegyelmezett mondatok már hatalmában vannak is, az anyagát fegyelmezni még eléggé nem bírja. Annyi első regényéből is nyilvánvaló, hogy olcsó, felszínes «érdekesség» nem csábítja, szándéka sem a művészi becsületességgel, sem az írói tisztasággal vásári alkuba nem bocsátkozik s hogy a jeles, irodalmunk nagy veszteségére

korán kidőlt Thury Zoltánnak erős morális ihlete, nagy lelkiismeretkultusza fiában is biztatóan tovább él.

Rédey Tivadar.

Jancsó Benedek-Emlékkönyv. Kiadja az Erdélyi Férfiak Egyesülete. Szerkesztette Asztalos Miklós. Budapest, 1931. 413 lap.

Defensio nationis Hungaricae. A magyar nemzet védelme. Ezt a címet adta Jancsó Benedek annak a könyvének, amellyel 1920-ban az emberiség «elfogulatlanul gondolkozó tudománys közvéleményéhez» szólott a magyarságot szétszaggató politika ellen. Ugyanez illenék összefoglaló címül félszázados életművéhez s hogy mennyire a lényegét emeli ki ennek a csodálatot és tiszteletet egyaránt kiváltó életpályának, mutatja az is, hogy az atyai mester halála után pár hónappal megjelent **Emlékkönyvben** a meglett és fiatal tudósok, huszonnégyen, ugyancsak a magyar nemzet védelmének munkáját folytatják különböző területen mozgó írásaikban.

Jancsó megnáns egyénisége a minden elfogultságtól mentes meggyőződésnek szerzetesi igénytelenség erejével és odaadásával való hirdetésében s a nemzeti eszmének a lelkiismeret szavával való szolgálatában nyilvánult meg. Ez az elvhűség, amely sokszor inkább keresni, mint kerülni látzott a népszerűtlenséget, ez a tiszta idealizmus, amely csak szűzi meztelenségben, szólam-ruhák és divattorzulások nélkül tudta az ideált látni és szolgálni, nem juthatott diadalra abban a korban, amely inkább a nemzeti eszme kisajátítóinak, mint halk szerelmeseinek kedvezett. De az eszme túléli a mestert. Jancsó szelleme, igazságszeretete, eszmei törekvései szóhoz jutnak s tovább fejlődnek a tanítványok könyvében. Ez adja meg a tudományos színvonal tekintetében elég heterogén Emlékkönyv igazi értékét.

A három részre tagolt munka első

öt íve Jancsó emlékének van szentelve. (Kolosváry, Gagy és Kazocsa cikkei.) A második rész öt első tanulmánya történelmi tárgyú a nemzeti és kisebbségtörténelmi tárgykörből. (Figyelmet érdemel Albrecht Ferencnek a kiegyezés kora nemzetiségi politikájáról és Szabó Pálnak Déldunántúl nemzetiségi fejlődésvonaláról írt tanulmánya.) Utána tizennégy időszerű cikk következik jórészt az elszakított magyarság problémaköréből.

Sz. Gy.

Agyagfalvi Hegyi István: Isten esákánya alatt. Versek. Valami nagy buzgalom érzik e kötetben s igyekvés, mintha a szerző utól akarná érni azokat a költőket, akikkel korra együtt indult. Mintegy száz verset gyűjtött össze ismét, lírai kicsendülésekkel teli megnyilatkozásait egy színmagyar léleknek, amely azonban állandóan a közlés kényszere alatt áll s így minden nemes és szép tulajdonsága mellett is, kevés gondot fordít az önellenőrzésre. Mindent kimond, ami foglalkoztatja, még a szimbólum is kikiáltott tényvé merevül nála. Versbe foglalja azt is, ami vezércikkben hatásosabb volna és lírája értékeit temperamentumának áldozza föl. Témaköre a mai magyar úriember lelkiségéből táplálkozik s bár jól versel és ritmusérzéke is kitűnő, kötetében mégsem találunk kimagasló gondolatokat, vagy örvénylő mélységeket. Hangja érces és erős, de sztereotip költészet hangja, amely másoknál zengette ki legszebb énekeit. Kötetén valahogy nagyon is megérzik az, amit «Az én két életem» című versében önmagáról mond. Ezek szerint egész napja munkában, gondban telik el és csak este, tíz óra után (Gépemnél ülök s az velem, — ó, én áldott Mercédesem!) válhatik költővé. Mellékfoglalkozásképpen. Bár hiszen, Adyt kivéve, egy emberöltőn belül nem igen tudunk költőről, aki a versírást kizárólagos főfoglalkozásként

üzte volna, komolyan számbajövt csak azok alkottak, akik ebben a mel-
lékfoglalkozásban a jó középser fölé
lendültek. (i—gy.)

**Berda József: Irgalmas szegény-
ség.** Versek. Az a koravénség és pietiz-
mus, amely párhuzamosan haladva
egymással, e soványka kötet lapjairól
oly rövid lélegzetű strófákban árad
reánk, eszünkbe juttatja az 1906—
1908. években indult költői nemzedé-
ket, amelynek akárhány jelese diadal-
lal feslette ki a dekadencia virágait,
de fáradtságában is nagyobb erővel,
több szépséggel és mélységgel kápráz-
tatott, mint e késői utód. És Verlaine,
Rilkére, Claudelre kell gondolnunk,
akiknek istenkeresése olyan műreme-
kekben oldódott ki, amelyek nemzedé-
keket tápláltak és fognak még táp-
lálni.

Ébbe a távlatba állítva Berda ver-
seit, nem sok dicsérő jelzőt pazarol-
hatnánk rájuk, de ez nem volna egé-
szén igazságos. Igaz, hogy verseinek
egyrésze nem éppen meglepő s nem
éppen jelentékeny mondanivalókat
foglalt adhoc ritmusú sorokba s ezek
fáradtan, kókadtan hullanak le, mi-
előtt verssé virultak volna. De vannak
költői mondanivalói is, amelyekben
a szavak ritmusán megérik, hogy
mély és hosszú utat tettek meg a lélek
tárnáiban, amíg ily áhíthatos menetű
egymásutánba verődtek. Ha költésze-
tének nem igen dús májusfája idő előtt
el nem hervad, ezekből olyan termő-
ágak sarjadhatnak, amelyeknek nemes
gyümölcse egy áhíthatos lélek finom és
mély érzéseitől lesz ízes. m—i.

Vergilius Aeneise. Magyarul tolmá-
csolta Csengery János. Szeged, 1931.
313 lap.

Csengery Jánostól, az óklasszikus
irodalomnak évtizedek óta fáradhatat-
lan tolmácsától a nagy római eposz-
költő születésének kétezredik évforduló-
jára megkaptuk az Aeneis új fordítá-

sát. Mennyi munka, mekkora türelem
szükséges ma e remekmű átültetésé-
hez! A középkor Vergilius mirabilis-
sze meghalt, az Aeneis nem oraculum
többé, csak a költői műgond felülmul-
hatatlan példája, mithosza vesző tör-
ténelem, vagy talán történelemmé lett
mithosza egy halott nemzetnek, amely-
hez talán csak a honi föld kapcsán tud
érzelmi szálakat fűzni az a nép, amely
még kereshet ősokeket a rómaiakban.
A magyar műfordító eleve tisztában
lehet azzal, hogy a diákságon kívül,
amely talán mankóul használja mű-
vét, kevés olvasóra számíthat. A köl-
tészlet néhány műélvezőjére, aki a holt
tárgyban is kész megkeresni a költői
alkotóképesség produkcióit. Aki haj-
landó maga elé képzelni Trója pusztu-
lását, meg tudja érteni a szerencsétlen
szerelmes Dido királynő panaszait és
átkait, készséggel végignézi az alvilág
mithológiai panoptikumát s képes el-
szenvedni Aeneasnak és egyéb hősök-
nek párviadalait. Bizony csak gyér-
számú olvasó fogja végigélni Csengery
gördülékeny, könnyű hexame-
tereit. És mégis érdemes volt fáradnia.
Először is, mert gyönyörűséggel teljes
munka lehetett, hiszen nemcsak mon-
datokat, sorokat, szavakat fordított,
hanem szépségeket ültetett át, erőnek,
hangnak, hangulatnak visszaadásával
költői alkotómunkát végzett, ha mind-
járt csak a kifejezés, a forma területén
is. De érdemes volt azért is, hogy a
mindenképpen elavult fordítások után
legyen végre olyan Aeneisünk, amely
a mai nyelven a mai filológiai fejlett-
ség és poétikai készség eszközeivel
teszi hozzáférhetővé latinul nem olva-
sók számára Vergilius remekét. Sz. Gy.

Paul Bourget: A lelkiismeret.
(Athenaeum könyvtár.) Bourget leg-
jellemzőbb vonásai — az irodalom-
történeti kézikönyvről kézikönyvre
szálló közhelyek szerint — a mély
lélekelemzés, bizonyos nehézkesség,
amely az igazolandó társadalomer-

kölcsei tétel állandó szemmeltartásából következik és ebben a nehézkeségben, sőt éppen általa megnyilvánuló erő. Bourget mondatai formátlanok, mert széttöri őket a kifejezendő tartalom súlya. Vagy talán nem is a mondanivaló súlya töri szét őket, hanem a gondolatok, az elvek tisztázatlansága, határozatlansága, ami a mondatok felépítésén is meglátszik. Ha az ember a «Le Disciple»-t olvassa, a gondolatok súlyos voltában hajlandó látni ezt a formarontó erőt, ha az előttünk fekvő magyar fordítást nézegeti, inkább hisz a tisztázatlan gondolatok hatásában. Ezzel már meg is bíraltuk Dánielné Lengyel Laura fordítását, amely különben gondos munka lenne.

Akármi is legyen az oka ennek a francia irodalomban annyira szokatlan formátlanságnak, az bizonyos, hogy Bourget nagy kövekkel épít. A lelkiismereti kérdések nagy érzékenységre valló fejtegetésével, hihetetlenül kényes felelősség- és becsületérzéssel, a legsúlyosabb társadalmi kérdések állandó felszínentartásával. Egy-egy Bourget-regény lelkiismeretébresztő, megtisztító és felemelő hatása a legnagyobb értékek közé tartozik, amelyet az irodalom adhat. *F. I.*

Nyáry Andor: Az én embereim. A Stádium bizománya. — Horog János egy este hasztalan mondta az asszonynak: «Elolthatod a lámpát!» A menyecske akaratoskodott: «Fújja el maga!» A gazda mérgében a lámpára csapott. Szétfolyt az égő petróleum s egyszerre lángban állt az egész ház. Reggel lett, amire eloltották a tüzet. Reggel az asszony a gyerekek közt el-

gondolkodott, hogy miért is nem akarta eloltani a lámpát... Persze, vidámabb tanulságok, esetek is vannak Nyáry Andor novelláiban. Ilyen a Csutorás Vendel szomszédé, aki ugyan csak túljárt Kopacsek vendéglős eszén: eltagadta, hogy megkapta a pénzt, — tagadhatta, mert nem volt rá tanu. Pintér János meg a fiskálist tette lóvá hasonlóképen. Pintér gazda a pénzt — mind a négyszáz pengőt, amivel az ügyvédnek tartozott volna — a templom új harangjára adta. «Hadd emlegesse meg a prókátor, ha harangszót hall.» — Értő, paraszti vonzódással, aprólékoskodva szemléli Nyáry Andor az embereinek tetteit-dolgait, a dunapentelei szomszédok egy-egy komótos vagy ravasz cselekedetét. Kedveli az anekdotaszerű, jóízű karakterizálást. Tartja a népiesség régi stílusát, mely azonban műnaivitásával néha mesterkélten hat. Jobban bízik az ötletek tetszetőségében, a fordulatok érdekességében, mint természetes írói ösztöneiben. A beszédes elevenséget, a jó színeket nem kell nagyon keresnie. («Panni tejarcú, finomtestű leány volt, dereka hajlott, mint az idei nád.») Kár, hogy stílusa az ilyenekben a közhelyeket sem kerüli el. *László István.*

Török Sándor: Az idegen város. Ezen a címen írta meg Török Sándor a Csonka-Magyarországra menekült erdélyi fiatalság elhelyezkedésének küzdelmeit. A nagy problémát, amely igazán alkalmas regénytéma, életeleven emberek sorsának pompás és érdekes történetével vetíti elénk. Ez a kítűnő regény, amely a Napkelet tavalyi évfolyamában gyönyörködtette olvasóinkat, most könyvalakban jelent meg a *Franklin Társulat* kiadásában.

Színházi szemle.

Hegedüs Gyula.

1870—1931.

— Én nem bírom ki azt, amit most színháznak és művészetnek neveznek — mondogatta az utóbbi években, mikor a színházi szatócsvilág többek közt az ő nevét is akárhányszor cégernek függesztette ki, mármár nem is a nézőtér megtöltése, hanem esetleg csak a — ruhatári bérlet fellendítése végett. Éveken át játsszani volt kénytelen olyan silányságokban, mik ragyogó értelmének, éber fantáziájának a semminél is kevesebbet nyujthattak; ilyenkor ő adott, ha egyebet nem adhatott: adta a maga egyéniségének varázsát s pusztán ezzel már bőkezűen adakozott.

Negyven évi működéséből harmincötlettel a főváros közönségét hódította meg, nem sztár-dédelgető egyes estékre vagy előadássorozatokra: neve, tisztessége, tekintélye mély gyökereket eresztett a köztudatban, mely előtt a színjátszás művészetvoltát ideig-óráig talán el lehet homályosítani, de amely arra — éppen egy-egy Hegedüs-szabású nagyság jóvoltából — mintegy atavisztikusan újra meg újra ráeszmél.

A színpadi realizmus megtestesítője volt, Brahm s Antoine eszménye értelmében, bár művészi hűséget nem irányok s elméletek, hanem önmaga iránt fogadott. A keresett közvetlenség éppoly hazug és művészietlen, akár a színfalhasogatás, viszont a valódi közvetlenségnek is megvan a maga páthosza s a patétikus eszközöket kerülő Hegedüs művészetének ez volt élte-tője. Majd egész pályája a Vígszín-

házhoz fűződik, arra is, mit ma «víg-színházi stílus»-nak mondunk, az ő harmincéves szereplése nyomta rá bélyegét. Itt valóban — még ha az epizódban szólalt is meg — az ő hangja volt a hangadó. Tőle mindenki tanult, nem «fogás»-okat, modorbeli külsőségeket (amik legfeljebb mankókat adhatnak, szárnyakat soha), hanem puritánságot, befelé tekintést, maga lábán járást.

Négy évi talajtalanság után esztendeje repatriált a Víg-színházba s az utolsó idényen át a Gondviselés kegyelméből újra felragyogott egész nagysága: szilaj férfiassága a *Feketeszárú cseresznye* bunyevác földbirtokosában, diogenesi csöndes derűje a Molnár-darab *Sporum* ügyvédében, szeretetreméltó kisember-furfangja a *Tésasszony* Tündér suszterében, finom elméssége, lelki nobilitása az *Almászekér* modern királyában.

A kritika hódolata Hegedüs Gyulával szemben az volt, hogy őt mindig — önmagához mérte. A kritika gyásza pedig az aggodalom: akad-e s mikor, kit újra az ő mértékével lehet majd mérni?

A bor felújítása.

Gárdonyi Géza falusi története új be-tanulással a Nemzeti Színházban.

A tavaszon harminc esztendeje mult Gárdonyi első jelentkezésének a színpadon, hol később sem sikerben, sem értékben önmagát utól többé nem érte. De *A bor* (három évtized ennek elég kemény próbája) nem az enyészetnek íródott: klasszikussá-érett, valódi nemes, zamatos óborrá.

Pedig a «falusi» élet fölött is nagyot fordult azóta az idők járása. De hamisakká a Gárdonyi derék «földműves»-ei a mai «kiszgazda»-világban sem lettek. Annak idején a művészi realizmusukat köszöntöttük, akadtak, kik egynémely nyersségben el is marasztalták őket; mai szemünk előtt már valami enyhe romantika csillog az egészen. De emberi igazsága, művészi egyszerűsége, férfias lírája mindmáig változatlanul hat. Került a darabba egy csipetnyi a Göre-könyvek felszínes élcelődéséből is (a «Seckerhets-Tändstickor», a «Panna-råma», stb.), ha valami, ez a pár kiszólás az, mi csakugyan meghervadt, ezeket bizvást fel is lehetne áldozni a rendezői kék plajbásznak. De a darab egészséges vérkeringésén maiglan sem jelentkezőnek az arterioszklerózis legcsekélyebb tünetei: jó előadásban hiánytalanul élvezhetni ennek a vérkeringésnek szívbefogant ritmusát.

S a Nemzeti Színház új betanulásából valóban jó előadás támadt. Parasztdrámához ma megint hibátlan együttes áll rendelkezésre. Kiss Ferenc Baracsa teljeshitelű művészi munka, talán csak egy-két mozzanatban terheli meg a túljátszás némi feleslege. Tasnády Ilona patyolatmenyecskéje új területen mutatta meg a művésznő régi értékeit: igazi kedélyét, nagy bensőséget. Somogyi Erzsi és Perényi László itt is olyan szeretetreméltó pár, akár a *Sári bíró*-ban: amaz szerencsésen végleg felfedezte a minden modorosságtól mentes egyszerűség erejét, emennek pedig a parasztsihedek ábrázolása ígérkezik legtöbb sikerrel biztató művészi talajául. Bartos Gyula meg Kiss Irén az «aranyos öregek» hangnemének pompás megszólaltatói. Pataki József, Bodnár Jenő a régi jók régi jó szerepükben. Ligeti Juliska és Rózsahegyi Kálmán viszont már a harmadik szerepet töltik be ugyanebben a darabban: Roziból Baracs nénét át most Esz-

ter szomszédasszony lett, Matyiból meg Baracs gazdán át Göre Gábor; az oszlopok ebben az átépítésben is jó helyre kerültek.

Örömmel látjuk, hogy a színlapon megint feltűnt a rendezőnek régóta hiányzó neve. Rádai Dénes jeles munkájáért bizvást vállalhatja is a felelősséget. Csak egy zökkenő akadt: a színlapon is, a színpadon is Kátsa cigány mellől — miért, miért nem — törölték társait: Tepsit meg Bigét. De azért a nótázó jelenetben mégis a «cigányok»-ról beszéltek, noha a híres Göre-nótát egy árva szál cigánylegény hegedülte.

A revizor.

Gogoly vigjátékának felújítása a Nemzeti Színházban.

Ez a «kétségbeesett kacaj» majd száz éve csendült fel az orosz irodalom nagy tanítómesterének ajkán. Hozzánk csak negyven év múlva, a hetvenes évek derekán jutott el s ez volt magyar színpadon a legelső orosz darab. Színpadon kívül akkor már vagy húsz esztendeje folyt nálunk is az északi irodalom lassú beszívárgása, mely szintén éppen Gogollyal kezdődött (belőle Arany János is fordított) s azután Puskinnal, Lermontovval, Szollogubbal, Turgenyevvel fokozatosan megtörte a szívós korjelszót: «Nur nicht nach Norden!»

A Szigligeti-érában az első orosz kísérletnek nagy sikere volt, a korrupt polgármester meg az álrevizor figurájával a bensőkedélyű Szigeti Józsefnek s a fölünyes szellemű Halmi Ferencnek számottevő színészi diadala.

Hevesi Sándornak régi becsvágya, hogy az «orosz Molière»-nek e legjobb alkotását műsoron tartsa. Nyolc éve már friss, jó szereposztású előadásban adatta, most pedig újra lefordította, scenáriumát is megváltoztatta, erősen — néha talán megoko-

latlan mértékben is — igénybevéve a forgószínpad-kínálta lehetőségeket.

A játék stílusát valamelyest a groteszk felé fejlesztették, ez ellen kifogást tenni nem lehet, mert a darab hervadtabb részeibe így legalább külsőleg nagyobb elevenség vihető. Talán csak egy-két simítópróba hiányán múlt, hogy igazi elevenség még így sem mindig támadt s helyébe olykor csak túlságos hangosságot kaptunk. Áll ez különösen azokra a jelenetekre, melyekben a színpad egészen tele van a jeles *csinornik*-társadalommal; itt némi hangfogyó alkalmazásától az egyes szövegek hatásosabb hangsúlyozása volna várható.

A két vezető figurában két jeles alakítót láttunk, a polgármesterében Gált, a köpenicki revizorében Urayt. Gál igen színes és mutatós mozaikot ad, csak éppen az a bizonyos Szigeti József-féle keresetlen kedélyegység hiányzik játékaiból, jobb valamennyi jelenete, mint az egész alak távlati hatása, még a hanggal való színezésében is néha túlságosan megérzik a kiszámítottság. Uray ellenben ezt a szeretetreméltó szélhámost legjobb szerepei közé számíthatja. Az ingyen-élő-perfidit valami megvesztegető, diákos kedvességgel enyhíti s — ami a cselekmény szempontjából legfontosabb — fellépésében, mozgásában is megvan az a természetes előkelőség, mely nélkül az egész orosz «Mucsá»-nak felbolygatása bajosan volna elhíhető. Néma arcjátéka, amivel a polgármesternek a községi fogház megtekintésére vonatkozó indítványát fogadja, el nem felejthetően mulatságos. Gömör Vilma nagyralátó polgármesternéje még egy kissé a jobb mozzanatokra van koncentrálna, az átmenetekben itt-ott színtelenné válik. Bartos és Hajdú jó karikatúrákat rajzolnak a városi panamisták társágában, Mihályfi Béla meg Gabányi ellenben ugyanott kevés leleménnyel, jobbára ismert, régebbi genrefiguráik

megújításával próbálkoznak. Kivált a Gabányi zavart hebegését kezdjük immár könyv nélkül tudni. Eöry Kató kedves megjelenésével tűnt ki szerepében, mely egyébre alkalmat sem igen kínál. Bodnár Jenő és Ónody Ákos mulatságos parlagi gavallér-kettőse is dicséretet érdemel s még inkább a Kiss Irén meg a Vándory Margit pompás jellemző készséggel megcsinált párperces jelenete.

A Fővárosi Lapok recenzense hatvan éve megállapította, hogy «jóízű nevetés közt nézték e valóban eredeti vígjátékot». Nos: amin a nagyapák mulattak, tetszett most is, az unokáknak. Gogoly szatírájának teli hangja éppoly kevésbé avult el, mint ahogy — sajnos — ma is s talán örökké időszerű ennek a szatírának tárgya: a hatóságok korrupció.

A nagy hotel.

Vicki Baum színműve a Vigszínházban.

A berlini író nő dramatizált regényének eredeti címe: *Menschen im Hotel* már eleve elárulja, hogy szerzője az írói anyag tömeghatásával pályázik a közönség-tömeghatásra. Német-amerikai ízű munka, aminő ízű Berlinek is egész mai világa. Berlini és newyorki tartós sikerek után érkezett el hozzánk ez az újdonság. Bizonyos, hogy útja hamarosan elvezet Hollywoodba s onnan vagy tíz nyelvű változatban az egész kontinensre. Ezzel egyszersmind vissza is fizetheti a filmnek mindazt, amit most is, színpadi formájában attól kölcsönzött, mégpedig nemcsak technikában, hanem szellemében is. Félreismerhetetlen film-világzsemlélet vonul végig az egészen. A mozgókép szereti a «nagy» és «misztikus» élet-et mutogatni a kis és lapos életű közönségnek: színpadi csillagok hanyatlását, «lejtőre jutott» arisztokratákat, morfinista «életbölcsek» orvosokat, a pályájuk *va banque*-jában felelőtlenül szédülő, «alapjában he-

csületes» üzletembereket, a «nagy élet» felé könnyed amoralitással ácsingózó gépirókisasszonyokat. Mindez együtt van a Vicki Baum regényében s még jobban dióhéjba tömörítve, együtt a drámájában. Az egész ott kavargó előttünk, perdül-fordul zajtalanul, a csillogó előkelőség színe alatt, akár a berlini nagy hotel előcsarnokának forgó ajtaja, mely — mint a darab végén a szétkartácsolt arcú orvos-raisonneur a gyengébbek kedvéért világosan meg is formulázza — magának az életnek szimbóluma. Ennek az egész írói szemléletnek főbaja az, hogy eget-földet megmozgatva, a nagy igazságkeresésben a leghazugabb utakon járva fedezi fel rendre a legolcsóbb közhelyeket. Hazug utakat mondtam, nem azért, mintha az efféle mozaiknak egyes szemcséi nem lennének esetleg valóban hitelesen az «élet»-ből másolva; mindezek a fordulatok jobbra csakugyan igazolhatók az újságok mindennapi híryanagyával. Csakhogy a napihír még elintézhető egy szörnyülködő fejcsoválással: haj, haj, ilyen az élet! — de a színpadon semmit sem hiszek el csupán azért, «quia absurdum», ott igazában kíváncsi sem vagyok az «élet»-re, annál inkább a művészetre. Az élet színét és látszatát — ily értelemben — a színpadi akciónak minél színesebb pergetése hajszolja (a forgóajtó is inkább ennek az írói fogásnak szimbóluma, mint az életé), de a szellem és a művészet a drámában mégis csak a szó útján nyilatkozik meg, vagy éppen az — elhallgatás útján. A Vicki Baum figurái a szóban nagyon gyengék, az elnémulásban, a benső lelki folyamatok s a gondolkodás megnyilvánulásában pedig tökéletesen antitalentumok.

Azt azért nem lehet mondani, hogy ponyva-látásában és vásári eszközeiben helyvel-közzel valódiabb írói képeségek is fel-fel nem tetszenek. Van valami rezignált humora, észreveszi az «élet» diadalmasainak fájdalmas

«horror vacui»-ját s eltiprottjainak egyrészt erkölcsi fölényét, másrészt céltalan és célnak érdemetlen irigykedését. Kitűnő író ebben a drámaanyagban akárhányszor aranyréteget kopogtathatna ki a csákányával. Hanem a berlini «Massenverfasserin» nem tartozik a lefelé és befelé dolgozók közé: a jobb írói találatok fölött átsiet — tucatfordulatok tucattmegoldása felé. A színpadilag hatásost fölébe helyezi a drámailag igaznak, a színészileg értékesnél többre tartja a színészileg «hálás»-at.

Mindehhez, ami ilyen értelemben hálás, a Vígszínház munkája sem bizonyul háládatlannak. Jeles együttese az egész darabnak — a maga tekintélyéből — még valami értéktöbbletet is juttat. Kivált Törzs Jenő, ki nek színházi képzelme és jellemrajzoló biztossága a rábizott penzumszerű feladatok során elégszer tétlenségre van szorítva, lelte megint jó alkalmát, hogy derekasan helytálljon magáért. Amúgy is jóformán ez a halál küszöbén önmagára eszmélő s az élettől házard naivsággal búcsúzkodó kisemberfigura az egyetlen, melyhez írója igazibb művészi érdeklődéssel közeledett. Közepes megírása mögött lépten-nyomon megérzik a jó elgondolás. Törzs ez utóbbiból többet valószínűleg, mint amennyi pusztán a rendelkezésére álló szövegből tellenék. Apró megfigyelések gazdag sokából a végén egészet, művészileg tökéletesen egységeset alkot, fantáziája a részleteket nem kihasználja, hanem — a szabad és biztos lélekformálás érdekében — felhasználja. Ez az orosz pszichorealista felfogásban megalkotott Kringein könyvelő színpadjainak évek óta legkülönb színházi teremtményei közé tartozik.

Tökés Annának a Vígszínházban bizonyára majd csak később akad — ha akad — megfelelő feladat, Jelizaveta Gruzsinszkájának, a hervadó táncsillagnak alakja nem neki ter-

mett. Hódító a megjelenése, szép a beszéde, finom muzsikája van a mozgásának, de mindezzel szinte semmit sem éreztet az utolsó fellángolásra hajlamos «veszedelmes életkor»-ból s kivált egy szeszélyes táncdémonéből. Makay Margit — ez a ritka stílusérzékű színésznő — velejéig látja és érzi a szerelmiekben teljesen problémátlan tipmazzellnek rábízott figuráját, nem rajta múlik, hogy egyénisége nem vág tökéletesen a kitünő elgondoláshoz. Legjobb az erősebb drámaiságú, darabvégi mozzanatokban. Somlay jár talán legközelebb a színmű német-amerikai szelleméhez, a «háborúutáni modern élet»-nek ahhoz az ízéhez, mellyel a filmek s a riportregények már-már az unalomig kínálgatnak. Jávor Pál címeres haramiája a darab értelmében afféle «korunk áldozata», kallódó nemesebb anyag, nála ebből csak a szalóntolvaj marad meg. Tehetséges

színész, de túlságosan a felszínen dolgozik. Rajnai viszont most éppen azzal tűnik ki, hogy az olcsó megoldásnál többre és mélyebbre törekszik, kár, hogy a morfinista orvos meglehetősen laposra sikerült figurájában ehhez kevés művészi fogódzót találhatni. Szinte kivétel nélkül jók az epizódisták, ezúttal is erős támasztékaik a pompásan egybeilleszkedő összjátéknak, mely a Vígyszínháznak fennállása óta legfőbb erőssége. Ennek láthatatlan karmesterét: Hegedüs Tibor rendezőt, komoly dicséret illeti meg s elismerés Harsányi Zsoltot is a rutinos fordításért. Vörös Pál a külsőségről gondoskodott: a forgószínpad leleményes és mutatós berendezéséről. S a Vicki Baum tarkastílusú színművénel ezeknek a külsőségeknek sikeres megoldása mellékesnek éppen nem tekinthető.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle

Művészettörténeti könyvek.

Az idő manapság nem kedvez a többnyire fényűző kiállítású művészettörténeti kiadványoknak. Németországban szinte ijesztő módon fejlődik vissza az idevágó könyvkiadás, aminek azonban a tudomány nem mindig vallja kárát. Eltűnnek a néhány tucat jó fotográfia mellé befűzött dilettáns áradozások, a kiadók százszor meggondolják, mivel próbáljanak szerencsét s lassan rájönnek arra, hogy a becsületes, jó könyvnek még ma is sikere van. A mennyiségbeli apadás ezúttal nem árt a minőségnek. Örvendetes tény, hogy a magyar könyvkiadás, mely ugyancsak kénytelen számolni a változott időkkel, az elmúlt hónapokban néhány kiválóan szép és tartalmilag is érdekes művel lepte meg az olvasókat.

Az első, melyről megemlékezünk, *Rexa Dezső* főlevéltáros könyve Pest

vármegye relikviáiról (Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye emlékei. Bp. Stádium, 1931). Az albumalakú, szép kiállítású könyv dús illusztrációkban mutatja be azokat az ingó és ingatlan műemlékeket és klenodiumokat, melyek a legnagyobb és legfontosabb magyar vármegye százados életével kapcsolatban vannak. Sorra veszi a régi budai és pesti megyeházat, a színházat, a falaik között őrzött emlékek némelyikét, a közgyűlési terem óráját, a levéltár nevezetesebb okmányait. Fényképek, színes illusztrációk, Alt Rudolf és Wasquez Károly gróf rajzai után készült műlapok teszik az anyagot változatossá. A tudós szerző magyarázó szövegével egyenkint világítja meg az egyes emlékeket s röviden, tömören utal a jelentőségükre.

Idegenben jelent meg, de magyar művésszel foglalkozik az a szép monográfia, melyet svájci vállalat adott ki *Lechner Jenő* építésről (Jenő Lech-

ner, Genf, Meister der Baukunst, 1930). Lechner Jenő műegyetemi tanár, aki annyi könyvet írt a magyar építészet egyes problémáiról s oly nagy felkészültséggel kutatta a felsőmagyarországi renaissance-építés multját, mint építész is rendkívül termékeny. Édesapjának, a nagy Lechner Ödönnek szellemében kezdte pályafutását, később az említett felsőmagyarországi pártázatos építési mód hatott rá, ami nem is csoda, hiszen annak emlékeit rajongásig szerette. Ebből a korszakából kiemelkedik a sárospataki iskola, néhány budapesti lakóház és villa. Közöttük legnagyobb szabású a kassai múzeum terve, amely sajnos, nem került kivitelre. Ujabb művei közül említésre méltó egy budapesti bérház, nyugodt, hatalmas tömegeivel és finom részleteivel. Lechner néhány empire műemlékünket, így elsősorban a Nemzeti Múzeumot szerencsés kézzel restaurálta. A 72 képpel díszített könyvhöz maga Lechner írt munkáira visszapillantó előszót.

Hatalmas, dúsan illusztrált kötet idézi a nemrég elhunyt Csontváry Tivadar festő emlékét, «a posztimpreszszionizmus magyar előfutárának» egyéniségét, ahogyan a szerző, *Lehel Ferenc* nevezi (Csontváry Tivadar, Bp., Biró Miklós, 1931). Ezzel a rendkívül érdekes, szerencsétlen sorsú művésszel poszthumusz kiállítása kapcsán már foglalkoztunk. A kiválóan sikerült, nagyméretű kísérő-képek, melyek közül különösen a részlet-fotográfiákat emeljük ki, nagy figyelmet érdemelnek. A szöveg nagyrészen azonos a szerző 1922-ben megjelent Csontváry-könyvének szövegével. Sajnos, ezúttal sem kerültek napvilágra a festő rendkívül érdekes irodalmi művei (Energia és művészet vagy a kul-

turember tévedése és Lángész, ki lehet és ki nem lehet zseni? s főképp a soha nyomtatásban meg nem jelent önéletrajz), melyek Lehel Ferenc szövegénél közelebb hoznák a rejtélyes művészt. Sajnos, a szerző nem annyira hősével foglalkozik — s ha teszi, nem emelkedik felül a riportszerűségeen —, mint Csontváryn keresztül saját művészetfilozófiai elméletével, mely ugyan itt-ott szellemes megállapításokra vezet, de Csontváry izgatott közelségében joggal érezhető feleslegesnek.

A Római Magyar Intézet kiadványai sorozatában *Wolf Rózsi* Michelangelo-iratokat tett közzé (Ismeretlen Michelangelo-iratok, Bp., 1931). A római Bibliotheca Angelica egy kódexe érdekes okmányokat őriz, melyek eddig elkerülték a kutatás figyelmét. Noha a levelek és okmányok XIX. századi másolatban maradtak meg, nem kételkedünk hitelességükben. Minden kis adat rendkívüli becsű, mely a művészhérosz életébe és munkásságába bevilágít. A felfedezett iratok — melyeket a szerző teljes egészükben közöl — néhány érdekes adalékkal szolgálnak. Közöttük található Michelangelo apjának néhány levele, azonkívül a művésznek földvásárlással, gabonaeladással, házbérek elszámolásával foglalkozó iratai. Kicsinyes, szinte kínosan rendes üzleti feljegyzések ezek, melyeket nehéz a Michelangelóról alkotott közkeletű véleménynel összeilleszteni. *Wolf Rózsi* adatainak legérdekesebbike az, hogy *Borromini Károly*, Milano szent érseke az agg Michelangelót pénzzel segítette. Ezúttal első ízben derül fény arra, hogy az olasz cinquecento a két legnagyobb vallásos géniusza, a szent és a lángész kapcsolatban állott egymással.

Genthon István.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.